

Metode rada i pristup učenicima s poteškoćama u razvoju u nastavi povijesti

Kuštro, Gabriela

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:327956>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij POVIJEST-ENGLJSKI nastavnički smjer

Gabriela Kuštro

**METODE RADA I PRISTUP UČENICIMA S TEŠKOĆOM RAZVOJA U NASTAVI
POVIJESTI**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek, 2014. godina

Sažetak

Do 19. stoljeća, vjerovalo se da su učenici s teškoćama u razvoju intelektualno na nižem stupnju razvoja od ostale djece. No, nakon dolaska sve većeg broja djece u škole, otkriveno je da je sve više učenika s teškoćama, te da postoji velik broj tih teškoća. Danas su ti učenici uključeni u redovne škole i prate redovne programe koji su prilagođeni njima i njihovim teškoćama. Ovim radom se pokušalo otkriti kako se nastava povijesti može prilagoditi upravo toj djeci i koje su to metode koje se pri tome mogu koristiti. Rad počinje obrazovanjem učenika s teškoćama u razvoju. Spomenuto je zbog čega je važno da upravo ti učenici rade ne po posebnom programu, već po programu koji je prilagođen njima. U radu se također govori o važnosti integrirane nastave povijesti i o važnosti socijalizacije učenika s teškoćama u razvoju sa ostalim učenicima. Istraživalo se koje su to teškoće s kojima se profesori povijesti mogu susresti. Kroz analizu poteškoća pokušava se shvatiti učenika i pokušavaju se pronaći pristupi tom učeniku. Nakon upoznavanja s poteškoćama, navedene su moguće metode rade s učenicima, pri čemu su korišteni savjeti koje su ponudili autori. Detaljan pregled literature pokazao je da je sve više učenika s teškoćama u razvoju u današnjem školstvu. Upravo zbog toga potrebno je što više proučiti teškoće kako bi se mogli lakše s njima suočavati. Osim toga kroz sve literature se proteže teza kako je najbitnije da profesori shvate kako učenici nisu krivi za svoje poteškoće te da se prema njima treba odnositi sa strpljenjem.

Ključne riječi: učenici s teškoćama u razvoju, prilagodba nastave povijesti, socijalizacija, strpljenje

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
2. OBRAZOVANJE UČENIKA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU.....	4
3. INTEGRIRANA NASTAVA POVIJESTI.....	5
4. UČENICI S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU.....	7
5. TEŠKOĆE U SENZORNOJ REAKTIVNOSTI.....	10
5.1.OŠTEĆENJE VIDA.....	10
5.1.2. OŠTEĆENJE VIDA I PRAKSA U NASTAVI POVIJESTI.....	11
5.2.OŠTEĆENJE SLUHA.....	15
5.2.1. OŠTEĆENJE SLUHA I PRAKSA U NASTAVI POVIJESTI.....	16
6. TEŠKOĆE ČITANJA I PISANJA.....	20
6.1.DISLEKSIJA I NASTAVA POVIJESTI.....	21
6.2.DISGRAFIJA I NASTAVA POVIJESTI.....	24
7. TEŠKOĆE U GOVORU.....	26
7.1.TEŠKOĆE U GOVORU I NASTAVA POVIJESTI.....	27
8. POREMEĆAJ SOCIJALNE INTEGRACIJE.....	29
8.1.HIPERAKTIVNI UČENIK I NASTAVA POVIJESTI.....	29
8.2.ADD I NASTAVA POVIJESTI.....	33
9. AUTIZAM.....	36
9.1.AUTIZAM I NASTAVA POVIJESTI.....	37
10. POREMEĆAJI U PONAŠANJU.....	38
10.1.DEPRESIJA.....	38
10.1.1. DEPRESIJA I NASTAVA POVIJESTI.....	39
10.2.BESPOMOĆNOST.....	40
10.2.1. BESPOMOĆNOST I NASTAVA POVIJESTI.....	40
10.3. NEDISCIPLINA I NASTAVA POVIJESTI.....	42
11. ZAKLJUČAK.....	43
12. POPIS LITERATURE.....	44

1. UVOD

Zadatak ovog diplomskog rada je bio otkriti s kojim poteškoćama se mogu susresti kao nastavnik povijesti, te kako i kojim metodama pristupiti upravo tim učenicima. Smatram da ću se tijekom rada u nastavi susresti sa raznolikim učenicima, te da će se koji put dogoditi i da se susretnem s učenicima koji imaju teškoće razvoja. Upravo zato sam odabrala tu temu; kako bi znala na koji način se postaviti prema njima i prema nastavi povijesti.

Diplomski rad ću započeti obrazovanjem učenika s teškoćama u razvoju, te ću spomenuti kurikulum u nastavi povijesti. Nastavit ću sa integriranom nastavom, te zašto je bitno uključivati učenika koji ima teškoće u razvoju, a ne ignorirati ga. Nakon toga ću kratko opisati koje teškoće mogu biti. Započeti ću s teškoćama u senzoričkoj reaktivnosti. Prvo ću objasniti simptome poteškoća, zatim ću nastaviti s time kako se nastava povijesti može lakše prilagoditi takvim učenicima, te ću dati primjere iz vlastitog iskustva. Nastavit ću sa teškoćama u čitanju i pisanju, jer smatram da su to vrlo česte teškoće koje se javljaju kod učenika, a kao nastavnik povijesti, gdje ima jako puno čitanja i pisanja, mislim da ću ih moći lako uočiti. Odmah ću se nadovezati s teškoćama u govoru i spomenuti mucanje kao najčešći hendikep. Nakon toga ću pobliže opisati poremećaje socijalne integracije budući da se s time nastavnici svakodnevno susreću. Također ću dati ideje za nastavu povijesti u slučaju da se u razredu nađe učenik s tim poteškoćama. Zatim ću navesti autizam kao još jednu od poteškoća. Kod njega ću dati definiciju te primjer iz života. Završit ću sa poteškoćama u ponašanju, odnosno depresijom, bespomoćnosti i prkosom. Smatram da živimo u vremenu u kojemu su upravo te poteškoće sve češće zbog načina života. Isto tako smatram da se te poteškoće ne bi trebale zanemariti. Metodom istraživanja raznih literatura, došla sam do zaključka da kao profesor ne mogu izliječiti učenika, ali mogu mu pomoći da barem tih četrdeset i pet minuta ne misli na svakodnevne probleme. Tu će mi pomoći sam predmet povijesti. Pokušat ću učenicima povijest predstaviti kao predmet od milijun priča i na taj način ih zainteresirati i motivirati.

Glede izvora podataka u ovom diplomskom radu, najviše sam koristila noviju domaću literaturu. Literatura o teškoćama u razvoju je brojna i ponuđene su brojne metode i pristupi učenicima. S druge strane, literatura o nastavi povijesti je oskudna i metode su zastarjele, stoga sam koristila razne članke, znanje stečeno na nastavi metodike i primjere iz vlastitog života.

2. OBRAZOVANJE UČENIKA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Važno je osigurati jednake šanse za obrazovanje djeci s poteškoćama u razvoju, kakve imaju sva ostala djeca. U tome najviše sudjeluju učitelji i nastavnici koji su s takvom djecom u izravnom kontaktu. Prije svega važno je shvatiti da djeca s poteškoćama mogu savladati gradivo kao i ostala djeca, tako da im nije potreban poseban program nego prilagođeni program.

Pri izradi nastavnog kurikulumu za predmet povijesti, Suzana Pešorda nam nudi neke smjernice kao što su: harmoniziranje predmeta povijesti, jasno formuliranje ciljeva učenja, određivanje obaveznih tema i izbornih sadržaja, korištenje nastavne tehnologije koja potiče aktivnost i kreativnost učenika itd.¹ Taj korak je vrlo bitan za učenike s teškoćama u razvoju budući da se upravo taj dio treba njima prilagoditi. Primjerice, učenicima s teškoćama je vrlo bitno naglasiti koji je njihov cilj učenja; budući da neće biti isti cilj učeniku s disleksijom i ostatku razreda. Pri tome profesor treba biti jako fleksibilan i strpljiv s učenicima koji imaju teškoće u razvoju.²

Također je vrlo bitno odrediti obavezne teme i izborne sadržaje. Osobno, na prvom satu bih učenicima podijelila papire na kojem bi bio popis obaveznih tema koje tijekom nastavne godine moramo odraditi. Napisala bih koji su nam zajednički ciljevi koje moramo ostvariti na kraju nastavne godine i kako ćemo zajedno ostvariti te ciljeve. Primjerice jedan od ciljeva bi bio naučiti uzrok, povod i posljedice Prvog svjetskog rata. Način na koji bi to napravili je: pažljivo slušanje nastave, redovito pisanje domaće zadaće, ponavljanje gradiva kod kuće, međusobno pomaganje i slično. Također bi im ponudila dodatne teme koje bi mogli zaokružiti ako im se sviđaju i isto tako bi ostavila prostora da napišu teme koje njih zanimaju i o kojima bi voljeli nešto više znati. Te bi teme uklopila u seminare koje bi oni sami pisali i prezentirali razredu ili bih im ja neke teme prezentirala. U osnovnoj školi bi trajanje tih seminara bilo puno kraće nego u srednjoj školi. Za seminare bi bili nagrađeni ocjenom. Osim seminara, pokušala bih pronaći neke dokumentarne filmove ili isječke koje bi gledali na početku sata. Nakon odgledanog filma, njihov zadatak bi bio napisati kratki esej o temi koju su gledali i uklopiti vlastito mišljenje ili bi nakon filma vodili diskusije. Ovisi kako bi učenici taj dan bili raspoloženi. Isto tako mislim da je vrlo važno voditi učenike na razne izložbe, u muzeje i arhive budući da će neko gradivo na taj način moći najlakše usvojiti.

¹Suzana Pešorda, *Kurikulum i nastava povijesti*, <http://hrcak.srce.hr/36769>, 14.9.2014., str.101-107.

² Eric Jensen, *Različiti mozgovi, različiti učenici*, Educa 66, Zagreb 2004., str. 35-51.

3. INTEGRIRANA NASTAVA POVIJESTI

Kako bi učenici s teškoćama primili kvalitetno znanje, važan je integrirani odgoj i obrazovanje u kojem bi trebala sudjelovati cijela zajednica. „Integracija je kreiranje uvjeta za djecu s teškoćama u razvoju koji će osigurati u svakom konkretnom slučaju najmanje restriktivnu okolinu za njihov razvoj, ostvarujući tako niz alternativa na odgojno-obrazovnom kontinuumu uz osiguranje protočnosti sistema, pri čemu ima prednost, kada god je to moguće i opravdano, smještaj takve djece u redovne odgojno-obrazovne ustanove uz istovremeno kreiranje objektivnih i subjektivnih pretpostavki za njihov prihvata, rehabilitaciju i njihovo psihičko povezivanje sa socijalnom sredinom u koju su smještena...”³ Dejana Bouillet u svojoj knjizi *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja* navodi kako glavni cilj integracije nije inzistiranje na poboljšanju obrazovnog uspjeha djece, nego kako je važno individualno pristupiti svakom djetetu te kako dijete treba dobiti mjesto koje mu odgovara.⁴

Najčešća reakcija pri susretanju s učenikom koji ima neku poteškoću je ignoriranje tog učenika zbog uvjerenja da će taj pristup biti najlakši i najbolji kako za učenika tako i za ostatak razreda koji se mora suočiti sa situacijom. Međutim tim pristupom se šalje kriva poruka učeniku s teškoćom. Poruka kako nije dovoljno dobar ili dostojan pažnje, te ostatku razreda kako sa određenom preprekom treba postupiti: ignorirati ju, a ne ju pokušati riješiti. Brojni autori,⁵ čija sam dijela istraživala, spominju kako je važno da umjesto isključivanja osoba s teškoćama, zagovaramo njihovu uključivanje u životnu zajednicu.

Kao budući profesor, odabrala sam upravo ovu temu s ciljem da istražim koje su to poteškoće s kojima se susrećemo, kako reagirati na njih i kako prezentirati nastavu povijesti učenicima s teškoćama. Tri najbolja savjeta je dao Eric Jensen u knjizi *Različiti mozgovi, različiti učenici*. On govori kako je važno biti svjestan toga da svaki učenik može učiti i napredovati.⁶ Profesori često se drže prvog dojma koji su stekli o učeniku. To loše utječe na samopouzdanje učenika i na njegovu motivaciju, pogotovo učenika s teškoćama u razvoju.

³ Dejana Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*, Školska knjiga, Zagreb 2010., str.8.

⁴ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.8.

⁵ Dejana Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*

Eric Jensen, *Različiti mozgovi, različiti učenici*

Rainer Winkel, *Djeca koju je teško odgajati*

⁶ Jensen, *Različiti mozgovi, različiti učenici*, str. 11.

Upravo zbog toga je važno da profesor svim učenicima pruži jednake šanse.⁷ Zbog toga je idealna nastava povijesti. Mnogi učenici dolaze s predrasudama o samom predmetu povijesti kao predmetu sa puno literature, koji se može naučiti jedino učenjem napamet. Upravo u samom pristupu povijesti profesori mogu jako puno toga promijeniti. Navesti učenike da shvate povijest kao predmet u kojem će čuti milijun priča koje su povezane jedna s drugom i koje su utjecale na svijet onakvim kakvim ga oni danas znaju. Tu se odmah nadovezujemo na drugi savjet E. Jensena da treba potražiti jake strane svakog učenika.⁸ Ne može svaki učenik biti dobar u svemu i ne može svaki učenik biti zainteresiran za svaku cjelinu koja se obrađuje. No, ako profesor vidi da je učenik s teškoćama posebno zainteresiran za određenu cjelinu, treba ga još više motivirati i zainteresirati za određeni dio gradiva. Profesor mu može zadati zadatak prikladan učeniku i nakon toga ga pohvaliti pred cijelim razredom. Sama ta pohvala će služiti kao daljnja motivacija učeniku jer će vidjeti da nije ništa drugačiji od drugih i da on to može.⁹

Jako je važno znati motivirati učenike, budući da se motivacijom postižu određeni ciljevi. Mi kao nastavnici očekujemo da učenici ostvare te ciljeve, no malo tko se potruži motivirati učenike kako bi postigli te ciljeve, što je prema meni najvažnije.¹⁰ O tome govori treći savjet. Profesori trebaju biti ponosni na svakodnevne uspjehe bilo da su ti uspjesi veliki ili mali; treba biti ponosan na uspjehe učenika, ali i na vlastite uspjehe. Možda je naš najveći dar upravo ono što dajemo sve od sebe, te da nikada ne podcjenjujemo moć nade ili suosjećajnih odnosa kao ni pozitivnog modela za oponašanje.¹¹

⁷ Jensen, *Različiti mozgovi, različiti učenici*, str.11.

⁸ Isto, 11.

⁹ Isto, 11.

¹⁰ Lea Kiš-Glavaš, Rea Fulgosi- Masnjak, *Do prihvaćanja zajedno: djeca s posebnim potrebama*, IDEM, Zagreb 2002, str.33.

¹¹ Jensen, *Različiti mozgovi, različiti učenici*, str.11.

4. UČENICI S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Terminologija koju susrećemo u uporabi je raznolika. D. Bouillet navodi kako upravo terminologija može separirati djecu, te podsvjesno djelovati na odrasle. Najstarija riječ koja se i dalje koristi je „defekt“. Riječ „defekt“ označava nedostatak.¹² Upravo ta riječ i brojne druge vidno odvajaju djecu s teškoćama u razvoju od ostatka, te sugeriraju segregaciju. Odnosno, ukazuju na nedostatak nečega te samim time ukazuju na to da su zbog toga ta djeca različita. Oni jesu drugačiji po nečemu, kao i svi mi, ali su intelektualno jednaki; zbog toga su ti termini zamijenjeni blažim terminima poput „dijete s teškoćom u razvoju“.¹³

Djeca s teškoćama imaju sva prava kao i ostala djeca, no zbog posebnih potreba trebaju veću pozornost društva te potporu odraslih. D. Bouillet navodi koje su to poteškoće, te pri tome koristi klasifikaciju iz *Zakona o hrvatskom registru osoba s invaliditetom*. Prema tom zakonu osobe s poteškoćama se dijele na:

1. Oštećenje vida (sljepoća i slabovidnost)
2. Oštećenje sluha (gluhoća i naglušost)
3. Oštećenje govorno-glasovne komunikacije (oštećenje govora, oštećenja glasa, oštećenja čitanja, oštećenja pisanja, oštećenja računanja)
4. Oštećenja lokomotornog sustava (mogućnost pokretanja tijela uz pomoć ortopedskih pomagala, nemogućnost samostalnog održavanja osobne njege, pripremanja i uzimanja hrane)
5. Oštećenja središnjeg živčanog sustava (s posljedicama jednakim posljedicama oštećenju lokomotornog sustava)
6. Oštećenja perifernog živčanog sustava (s posljedicama jednakim posljedicama oštećenja lokomotornog sustava)
7. Oštećenja ostalih organa i organskih sustava
8. Mentalna retardacija
9. Autizam (povlačenje u sebe, poremećaji glasnogovorne komunikacija)

¹² Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.12

¹³ Isto,12.

10. Duševni poremećaji, promjene u ponašanjima i reakcijama (dugtrajni poremećaji osobnosti i poremećaji ponašanja s dubokom regresijom osobnosti ili s teškom zakazivanjem u socijalnom kontaktu, organski uvjetovani duševni poremećaji, psihoze).¹⁴

Na ovoj listi nisu spomenute sve kategorije osoba s teškoćama kao što su darovita djeca i mladi s poremećajima u ponašanju.

Čimbenici teškoća u učenju su posljedica razvojnih problema djeteta. Oni mogu biti nasljedni ili stečeni, unutarnji i vanjski, organski i funkcionalni. Endogeni čimbenici se odnose na psihički i tjelesni razvoj djeteta, te mogu biti određeni nasljeđem. Egzogeni čimbenici proizlaze iz okruženja u kojem dijete odrasta. U tim slučajevima tjelesni razvoj nije ometen, te dijete bi trebalo imati dobre izgleda za kvalitetno obrazovanje i odgoj, no u tom procesu ono ima neke teškoće koje mu onemogućuju svladavanje sadržaja. Neki od čimbenika mogu biti siromaštvo i loše obiteljske situacije koje mogu otežavati odgojno-obrazovni proces.¹⁵ Svaki autor je naveo svoju klasifikaciju; u radu ću iskoristiti njihove klasifikacije kako bi napravila svoju klasifikaciju teškoća s kojima se možemo najčešće susresti u nastavi povijesti. Navest ću poteškoće, te kako učeniku s određenom poteškoćom približiti nastavu povijesti.

Jako je važno kako se profesor odnosi prema djeci s teškoćama u razvoju u slučaju da ih mora „kazniti“. Profesor mora shvatiti da ponašanje određuje unutrašnja motivacija, te da učenike ne možemo prisiliti da rade točno što mi želimo. Čak i kada nam se čini da kontroliramo ponašanje učenika, to je samo zato što nam učenik u tom trenutku to dopušta.¹⁶ Zato treba raditi na disciplini učenika u razredu kako bi lakše usvojili znanje. Bouillet govori kako da bi disciplina bila dobro provedena, treba ju provoditi smireno, bez negativnih emocija i bez kritiziranja.¹⁷ Kroz svoje školovanje doživjela sam da profesori reagiraju emotivno kada ne dobiju traženi odgovor od određenog učenika. U ovom slučaju to je bio učenik koji je imao poteškoća pri čitanju, tako da je zadatke obavljao sporije, nikada ih nije mogao do kraja riješiti; te pri čitanju naglas učenik bi jako teško obavljao taj zadatak pri čemu bi ostatak razreda glasno komentirao i tako još više negativno utjecao na učenikovo samopouzdanje. Kada se profesor sretne s takvim učenikom, važno je ne kažnjavati učenika

¹⁴ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.20-21.

¹⁵ Isto, 21.

¹⁶ Isto, 53.

¹⁷ Isto, 53.

u slučaju da ne stigne riješiti zadatak dovoljno brzo kao i ostali, već mu treba dati dovoljno vremena da učenik stigne obaviti barem većinu zadatka. Nije bitno da učenik stigne sve u roku, bitno je da učenik da sve od sebe i da za to bude pohvaljen. Također je jako važno da profesor upozori ostale učenike na njihovo ponašanje budući da okolina jako utječe na motivaciju pojedinca. Ostali učenici moraju shvatiti kako su oni također vrlo bitan čimbenik koji utječe na napredovanje njihovog prijatelja.

U slučaju da učenik s poteškoćama ometa nastavu i ometa ostatak razreda, odnosno onemogućuje im da prate nastavu, važno je da profesor koristi disciplinu, a ne kaznu. D. Bouillet navodi razlike između discipline i kazne. Kazna sadržava elemente tjelesne i emocionalne povrede (odnosno u školstvu samo emocionalne povrede), sarkazam (koji često može biti izrečen ne namjerno) i nelogične zabrane. Kazna može biti neočekivana, čak i rezultat hira, te je usmjerena je na problem, a ne na rješenje. S druge strane disciplina je očekivana i svi poznaju pravila te se ona ističu. Cilj je naučiti učenike boljem ponašanju i upoznati ih sa pravilima. Pri tome ih moramo uvjeriti se da se pravila primjenjuju i na ostale. Na ovaj način će učenik znati što će se dogoditi ako pogriješi. Najvažnije je da disciplinu treba provoditi smireno, bez negativnih emocija i kritiziranja.¹⁸

Provođenje discipline pod nastavom povijesti ne bi trebao biti problem. Kao što je autorica¹⁹ navela, profesor treba odmah na početku nastave reći učenicima što se od njih očekuje i koje su posljedice ako se to ne izvrši. Na taj način učenici neće biti iznenađeni. Također, u slučaju da učenici izvrsno obave zatraženi zadatak i da ostvari se cilj nastavnog sata, profesor može nagraditi učenike na razne načine kao što su: ocjenom u zalaganje, raznim diskusijama o temama koje učenike zanimaju, dodatnim dokumentarnim filmom i sl. Također profesor jednom u godini može nastavu prepustiti učenicima i pozvati roditelje da sudjeluju u ulozi učenika, a učenici u ulozi profesora. Pri tome bi učenici izlagali njima najzanimljivije gradivo iz povijesti na način na koji oni žele. Tako bi mogli steći dojam kako je njihovom profesoru predavati velikom broju učenika, a i sami učenici bi radili na svom samopouzdanju te bi se osjećali bitno kada bi imali dojam da su oni profesori. Naravno, da bi ta želja bila ispunjena, učenici bi tijekom cijele godine morali biti disciplinirani, morali bi pomagati jedni drugima i pokazati veliku toleranciju prema učenicima s teškoćama u razvoju.

¹⁸ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str. 53-54.

¹⁹ Isto, 53-54

U slučaju da učenici ispune sve ciljeve, onda bi bili nagrađeni na taj način ili na način na koji se dogovore s profesorom.

5. TEŠKOĆE U SENZORNOJ REAKTIVNOSTI

„Teškoće u senzoričkoj reaktivnosti obuhvaćaju teškoće u moduliranju informacija koje se iz okoline primaju putem osjetila vida, sluha, dodira, njuha, okusa i svjesnosti tijela. Sve što dijete čuje, vidi, okusi, pomiriše i osjeti svojevrsni je temelj njegova modela spoznavanja okoline, njegova znanja odnosa prema sredini koja ga okružuje.“²⁰ Ako postoji poteškoća s jednim od tih osjetila, čovjek ima problema sa percepcijom svijeta budući da preko njih i stvara percepciju, odnosno preko njih doživljava svijet i okolinu.²¹

Učenici koji imaju oštećenja vida ili sluha svijet doživljavaju na drugačiji način, tako da će i nastavu povijesti i samu povijest doživljavati na potpuno drugačiji način. Zadatak profesora je upoznati tog učenika i saznati na koju vrstu podražaja najbolje reagira te se poigrati sa nastavom povijesti. Povijest je zanimljiva sama po sebi, na nama je učiniti ju još zanimljivijom.

5.1. OŠTEĆENJE VIDA

Deficit vidne obrade spada u teškoće u senzornoj reaktivnosti, odnosno kako D.Bouillet²² navodi, ono obuhvaća teškoće u moduliranju informacija koje se iz okoline primaju putem osjetila vida, sluha, dodira, njuha, okusa i svjesnosti tijela. Učenik sa deficitom vidne obrade može imati poteškoće sa percepcijom, budući da ne može spoznati okolinu i primiti znanje na način na koji ostali učenici mogu.²³ Slijepi učenik se oslanja na ostala osjetila, kao što su opip i sluh. Zbog toga imaju smanjenu sposobnost pojmovnog mišljenja, pa imaju drugačiju strukturu predodžbi.²⁴

Dakle, prema učeniku s deficitom vida treba se stalno usmeno odnositi, objašnjavati mu i razgovarati s njim.²⁵ Isto tako, bitno je uvesti taktilne stimulacije gdje će učenik moći opipavati

²⁰ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.145.

²¹ Isto, 145.

²² Isto, 145.

²³ Isto, 145.

²⁴ Isto, 146-147.

²⁵ Vinka Mustać, Miroslav Vicić, *Rad s učenicima s teškoćama u razvoju u osnovnoj školi*, Školska knjiga, 1996, str.18.

materijale i razne predmete te na taj način dobiti određeni dojam i percepciju o nečemu i auditivne stimulacije gdje će učenik naučiti razlikovati i uočavati različite zvukove.²⁶

5.1.1 UČENICI S OŠTEĆENJEM VIDA I PRAKSA U NASTAVI POVIJESTI

U nastavi povijesti, profesor može iskoristiti svoju kreativnost i prenijeti ju na učenike. Na primjer, ako bi se obrađivao Egipat, dio sata profesor može iskoristiti za frontalnu nastavu gdje bi učenicima iznio najbitnije činjenice, a ostatak sata učenici bi mogli izrađivati svoje piramide, praviti njihove makete, pri čemu bi koristili novo stečeno znanje. Učenik s deficitom vida bi pri tome mogao osjetilom opipa zapravo doživjeti izgled piramida. Taj sat bi na taj način bio produktivan za sve.

Nadalje, prema teoriji, oštećenje vida je senzoričko oštećenje koje kod osoba uzrokuje slabovidnost ili sljepoću. Slijepi učenici su oni koji imaju očuvan vid do 10 %, a slabovidni oni koji imaju vid od 10 do 40 %.²⁷ Djeca koja imaju oštećenje vida ili su slijepa imaju specifičan razvoj, no ta teškoća ne ugrožava njegov razvoj.²⁸ Slijepi učenik ima iste potrebe kao i učenik bez vidnih oštećenja, samo što učeniku sa poteškoćama u vidu treba poseban, odnosno prilagođen pristup, nikako drugačiji pristup.²⁹ Važno predstaviti slijepog učenika na isti način kao i bilo kojeg drugog učenika. Na taj se način neće praviti nikakve razlike između učenika, a to će učeniku omogućiti lakšu socijalizaciju sa ostalim učenicima.³⁰

Slijepom učeniku je važno osigurati brojne stimulacije koje će primati preko sluha i dodira, kao što je već navedeno, budući da će ti podražaji nadoknaditi ono što su izgubili nedostatkom vidnih podražaja.³¹ Djeca s oštećenim vidom trebaju više vremena za obradu informacija, te je zato potrebno više pažnje. D. Bouillet navodi specifičnosti djece s oštećenim vidom kao što su: ograničeno učenje putem vizualne imitacije, problemi u usvajanju modela ponašanja, problemi u usvajanju svakodnevnih vještina, problemi u stvaranju realne slike o svijetu.³²

²⁶ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.147.

²⁷ Mustać, Vicić, *Rad s učenicima s teškoćama...*, str.17.

²⁸ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.145.

²⁹ http://www.nadbiskupija-split.com/katehetski/centri/Rad_s_djecom_s_ostecenjima_vida.pdf, 7.9.2014.

³⁰ <http://www.education.gov.sk.ca/vision>, 9.9.2014.

³¹ Staniša Nikolić, *Svijet dječje psihe*, Prosvjeta, Zagreb 1996., str. 231.

³² Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.149.

D. Bouillet naglašava kako je važno shvatiti da sva djeca oštećenog vida mogu sudjelovati u gotovo svim aktivnostima koje se provode, te da je vrlo važno poticati komunikaciju s drugom djecom. Budući da učenici s oštećenjem vida ne zaostaju u intelektualnom razvoju za svojim vršnjacima, te svladavaju plan i program, profesor tu neće imati problema.³³

No, važno je znati kako postupiti s učenikom koji ima teškoću s vidom. Prije svega nastavnik se treba informirati o učeniku, odnosno treba istražiti njegovu dokumentaciju, razgovarati sa roditeljima (jer će mu roditelji dati najbrži uvid u cijelu situaciju), te kroz rad s učenikom ga treba proučavati i na taj način shvatiti što učeniku odgovara ili ne odgovara.³⁴

Nadalje, profesor treba omogućiti učeniku da sjedi na najprimjerenijem mjestu u razredu.³⁵ Kroz osnovnu školu sam se susrela sa učenikom koji je imao poteškoće s vidom, te su se profesori uvijek potrudili da učenik sjedi uvijek na istom mjestu odakle je mogao najbolje čuti što su profesori govorili, te najaktivnije sudjelovati u nastavi. Također učenik nikada nije sjedio sam, nego je kraj njega uvijek bio drugi učenik koji mu je pomagao ako bi došlo do određenog problema. Upravo to je važno za nastavu povijesti. Metodичari nas uče da je važno da nastava povijesti ne bude frontalna, da se kao profesori potrudimo da bude što više grupnih radova i igrica kroz koje učenici mogu bolje naučiti, s čime se djelomično i slažem, no u slučaju kada u razredu imamo učenika s deficitom vida, trebamo se potruditi da sat organiziramo na način na koji taj učenik neće biti isključen; odnosno da prilagodimo nastavu na način iz kojeg će svi dobiti potrebno znanje. U ovom slučaju to bi većinskim dijelom bila frontalna nastava. Dakle, pri obrađivanju primjerice društvenog i gospodarskog razvoja XI.-XV. stoljeća, da održimo frontalnu nastavu. Odnosno da mi pričamo o feudalizmu, poljodjelstvu, trgovini i sl., te nakon toga da učenicima zadamo određene zadatke.

Iz kratkog iskustva koje sam stekla kroz školsku praksu u osnovnoj i srednjoj školi, dobila sam drugačiji dojam o predavanju povijesti. Kroz znanja što smo stekli na metodici i kroz znanja što smo stekli od raznih profesora tijekom školovanja, uglavnom smo koristili frontalnu nastavu na način da smo učenicima prepričavali određeno gradivo povijesti kao jednu priču. Pri tome smo koristili razna audio-vizualna pomagala koja su pratila nastavu, te smo nastavu „razbijali“ zanimljivostima i anegdotama. Učenici su uvijek bili jako zainteresirani čuti što se dogodilo, koje su bile posljedice toga, te sam na taj način saznala da učenici vole frontalnu nastavu ukoliko

³³ Isto, 149.

³⁴ http://www.nadbiskupija-split.com/katehetski/centri/Rad_s_djecom_s_ostecenjima_vida.pdf, 7.9.2014.

³⁵ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.149.

nije suhoparna, odnosno ukoliko se njihova pozornost konstantno održava određenim aktivnostima. To je vrlo bitno kada je u razredu učenik s deficitom vida. Frontalnu nastavu povijesti će vrlo lako pratiti, kao i svaki drugi učenik u razredu.

Isto tako, vrlo je važno da profesor dok predaje koristi brojne primjere iz života.³⁶ To bi mogao koristiti kod opisivanja načina odijevanja raznih naroda, kod objašnjavanja uzroka i posljedica i sl. Primjerice, učenik s deficitom vida će lakše moći shvatiti narav Elizabete I. Ako profesor dobro opiše njezino držanje na slikama, njezinu odjeću i nakit.

Pri korištenju vizualnih pomagala kao što su slike na PowerPoint prezentaciji, važno je da profesor „ne preleti“ preko tih slika, nego da zamoli nekog od učenika da detaljno opiše što vidi na određenoj slici; odnosno da se koristi „metoda demonstracije“³⁷ Na taj način će razbiti monotoniju frontalne nastave, razbuditi će učenike, a učeniku s deficitom u vidu će približiti određeno gradivo, te ga neće uskratiti za određenu informaciju. Također, pri korištenju audio-vizualnih pomagala, kao što su dokumentarne emisije vrlo je važno da poslije odgledanog gradiva se to isto gradivo ponovo prepriča i da se naglase određene situacije i prizori koje učenik s deficitom vida nije mogao zapaziti. Na taj način je učenik uključen u sve aktivnosti u nastavi povijesti, jer on to može. Primjerice, pri obradi gradiva hrvatskih kraljeva sat bi se mogao organizirati na način da se prvi dio sata odgleda kratki dokumentarni film. Učenik s deficitom vida ne bi imao problem s praćenjem budući da postoje dokumentarni filmovi na hrvatskom jeziku. Dokumentarni film bi svi zajedno prokomentirali. Učenici bi prepričali i opisali što su vidjeli kako bi što bolje to gradivo predočili učeniku s deficitom vida. Nakon toga bi taj učenik ukratko rekao što je saznao i što ga se dojmilo. Nakon rasprave zadatak bi im bio pročitati određeni dio teksta iz udžbenika. Kada bi bili gotovi u parovima bi pravili usporedbe onoga što su pročitali u udžbeniku i onoga što su saznali iz dokumentarnog filma.

Pri zapisivanju gradiva, važno je da profesor istodobno glasno izgovara gradivo kako bi učenik mogao to slijediti.³⁸ Tu je važna i uloga učenika koji sjedi pokraj učenika s deficitom vida u slučaju da nešto treba ponoviti što upravo taj učenik može brže obaviti nego profesor. Vinka Mustać i Miroslav Vidić u svom djelu *Rad s učenicima s teškoćama u razvoju u osnovnoj školi* navode kako je važno osigurati tehnička i nastavna pomagala kao što su: tablica za pisanje

³⁶ <http://www.education.gov.sk.ca/vision>, 9.9.2014.

³⁷ Osnovna škola Popovac, *Preporuke za rad s učenicima s posebnim obrazovnim potrebama*, str.3.

³⁸ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.150.

Braillevog pisma, magnetofon za čitanje zvučnih knjiga, zemljopisnu kartu za slijepe i slično. Na taj način će učenik biti potpuno uključen u nastavu povijesti.³⁹

Dakle, program nastave povijesti se ne treba mijenjati zbog učenika koji imaju poteškoća s vidom budući da ti učenici intelektualno nisu ništa drugačiji od ostalih učenika. No, zbog njihovog posebnog stanja, nastava povijesti se treba prilagoditi. Znači, profesor treba proučiti učenika kako bi mu lakše održavao nastavu. Nadalje, profesor treba koristiti što više opisa i vizualizacije kako bi učenik što bolje shvatio o čemu se radi (a taj način može biti koristan i za ostatak razreda), te profesor treba glasno i jasno izgovarati sve što zapisuje na ploču. U slučaju da je u mogućnosti profesor može učeniku prirediti kratak sažetak na brailici.

³⁹ Mustać, Vicić, *Rad s učenicima s teškoćama...*, str.20.

5.2. OŠTEĆENJE SLUHA

Oštećenje sluha se odnosi na sve vrste ozljeda vanjskog ili srednjeg uha koje uzrokuju slabljenje sposobnosti vođenja zvuka do vanjskog uha. Oštećenje sluha može biti izazvano raznim bolestima i čimbenicima; kao što su prenatalni, perinatalni i postnatalni čimbenici. S obzirom na stupanj oštećenja sluha razlikujemo nagluhe i gluhe osobe. Gluhe osobe su one koje imaju prosječan gubitak sluha iznad 90 dB. Njihova se percepcija govornog jezika odvija vizualnim kanalom. Nagluhe osobe su osobe čiji je prosječan gubitak sluha od 20 do 90 dB. Nagluhe osobe informacije nadopunjavaju vizualnom percepcijom.⁴⁰

E. Jensen nas upozorava na simptome koji mogu ukazivati na deficit slušne obrade, a to su: kašnjenje u govoru, učenik je nepažljiv, lako ga je omesti, teškoće u praćenju usmenih uputa, izmiješan redosljed riječi, itd.⁴¹ Budući da velika većina gluhih osoba komunicira znakovnim jezikom, važno je poštovati taj način komuniciranja. U slučaju uključivanja takve djece u redovne odgojno-obrazovne ustanove, bitno je provjeriti ima li ta škola prevoditelja za gluhe osobe, budući da je cilj odgoja i obrazovanja djece upravo uključivanje u cjelovit obrazovni program.⁴²

Pri radu s učenikom koji ima problema sa sluhom važno je koristiti što više metoda demonstracija i metoda crtanja. Na taj način će si učenik moći lakše percipirati događaje iz nastave povijesti.⁴³ Osim toga bitno je tijekom obrade gradiva što sadržaja potkrepljivati pismom (plakati, PowerPoint prezentacije, sadržaj gradiva i sl.), odnosno koristiti verbalno pamćenje. Dakle, najvažnije pri radu sa učenicima koji imaju teškoće sa sluhom je koristiti što više vizualnih sredstava kako im informacije bile što bolje dostupne.⁴⁴

⁴⁰ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.153.

⁴¹ Jensen, *Različiti mozgovi, različiti učenici*, str.106.

⁴² Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...* str 153.-155.

⁴³ Ivan De Zan, *Metodika nastave prirode i društva*, str. 274

⁴⁴ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str 155.

5.2.1. OŠTEĆENJE SLUHA I PRAKSA U NASTAVI POVIJESTI

U slučaju da se u razredu nađe učenik sa teškoćama sluha, vrlo je važno da se profesor prije svega upozna s problemom.⁴⁵ U redovnoj školi profesor treba upoznati slušni, intelektualni, socijalni, emocionalni i obiteljski status učenika. Također se treba upoznati s radnim navikama učenika i o korištenju slušnog aparata kako bi komunikacija s profesorom i ostatkom razreda bila uspješnija.⁴⁶ Vrlo je važno da nastavnik upozna navike učenika, odnosno važno je otkriti na koji se način s njim može najbolje komunicirati; je li to vidom, dodirom ili kinestetičkim osjetom, budući da će preko njih saznati informacije koje će mu biti potrebne za školovanje.⁴⁷

U nastavi povijesti, učenici se tijekom svog školovanja susreću sa brojnim novim pojmovima koje trebaju savladati kako bi ih mogli kasnije koristiti. Kod učenika s oštećenjem sluha taj broj nepoznatih pojmova je mnogo veći nego kod ostatka učenika.⁴⁸ Zbog toga bi bilo korisno da profesor dogovori sa učenikom koji ima oštećenje sluha i sa ostatkom razreda neki signal koji bi ukazao na to da učenik nešto nije razumio.⁴⁹ U slučaju da profesor ne primijeti da učenik s oštećenjem sluha ukazuje na to, netko od ostalih učenika može o tome obavijestiti profesora.

Nepoznate pojmove, primjerice stalež, profesor treba napisati na ploču. Najbolje objašnjenje bi bilo kada bi profesor mogao pronaći sinonim za tu riječ i na taj način objasniti učeniku o čemu se radi. U slučaju da ne može pronaći sinonim, tada objašnjenje riječi treba biti što kraće i točnije. Ako se koristi preopširno objašnjenje, to može izazvati konfuziju kod učenika s oštećenjem sluha.⁵⁰ Osim objašnjenja, profesor određeni pojam može objasniti i slikom.⁵¹ U slučaju primjera staleža, profesor može nacrtati trokut i objasniti pojam na taj način ili može koristiti PowerPoint prezentaciju na kojoj će već biti slika piramide koja je podijeljena na tri dijela i u svakom dijelu slika određene klase (primjerice slika svećenika). Na taj način bi učenik lako shvatio značenje pojma stalež. Ili, profesor može prvo reći definiciju staleža, te provjeriti jesu li učenici shvatili definiciju. Nakon toga profesor tu definiciju može objasniti crtežom na način da nacrtava dva manja kruga u kojima će pisati plemstvo i svećenstvo, te veliki krug u

⁴⁵ <http://www.deafwebsites.com/teaching-deaf-hard-hearing-students.html>, 14.9.2014.

⁴⁶ Mustać, Vicić, *Rad s učenicima s teškoćama...*, str.21.

⁴⁷ Nikolić, *Svijet dječje psihe*, str. 232.

⁴⁸ Mustać, Vicić, *Rad s učenicima s teškoćama ...*, str.81.

⁴⁹ <http://www.deafwebsites.com/teaching-deaf-hard-hearing-students.html>, 14.9.2014.

⁵⁰ Mustać, Vicić, *Rad s učenicima s teškoćama ...*, str.81.

⁵¹ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str. 155.

kojemu će pisati građani i seljaci⁵² Koji god da se način koristi, bitno je da se učeniku individualno pristupi. Zbog toga bi mu se trebalo omogućiti da pred sobom uvijek ima razne slike, ilustracije, makete, sheme i slično (što ostalim učenicima nije uvijek potrebno) kako bi lakše savladavao gradivo.⁵³

U nastavi povijesti profesori bi trebali koristiti što više slika, fotografija, raznih predmeta, modela uz pomoć kojih bi učenik mogao lakše shvatiti gradivo, odnosno što više vizualnih nastavnih metoda poput demonstracija i metoda crtanja.⁵⁴ Slike u nastavi povijesti su vrlo važne budući da ona bliže pojašnjava povijest i ljude u povijesti, te na taj način djeluje na emocije učenika. Slika ilustrira prošlost čovjeka, njegovog rada, oružje, način života, odijevanja i slično. Upravo ta slika će puno bolje predočiti neki djelić povijesti, nego profesor ili pisana riječ. Korištenjem slike, potičemo učenike na razmišljanje i na razvijanje zapažanja.⁵⁵ Učenicima bi također pomogle mentalne mape ili grozdovi kojima bi se lakše objasnili neki događaji poput prvog i drugog trijumvirata. No, Ivan de Zan napominje kako je bitno izbjegavati prevelik broj demonstracija na satu, izlaganje predmeta prije njegove obrade, te kruženje predmeta po razredu za vrijeme učiteljevog izlaganja.⁵⁶ Primjerice, ako bi učenicima dali da listaju enciklopediju hrvatskih kraljeva za vrijeme obrade prvih Trpimirovića, učenici bi nas prestali slušati jer bi enciklopedija zaokupila njihovu pažnju.

Poželjni su što češći isječci iz filmova ili dokumentarnih filmova, budući da će si učenik uz sliku lakše moći predočiti primjerice kako su gladijatori bili obučeni, kako je izgledala arena ili kako su se borili. U slučaju da se nađem u razredu u kojemu se nalazi učenik sa deficitom sluha, potrudila bih se svaki sat napraviti PowerPoint prezentaciju uz koju bi učenik lakše mogao pratiti moja predavanja. Na toj prezentaciji bilo bi mnoštvo slika uz pomoć kojih bi učenik si lakše mogao percipirati svijet i doba o kojemu bih pričala.

Autori navode kako bi učenik s deficitom sluha trebao sjediti u prvim klupama kako bi lakše mogao pratiti nastavu, te da bi mu taj položaj omogućio primanje podataka i vidnim putem.⁵⁷ Pod drugim predmetima poput matematike nije toliko bitno na koji će način biti vođena nastava,

⁵² Vrbetić, *Nastava povijesti...*, str 65-66

⁵³ Isto, 156.

⁵⁴ Ivan De Zan, *Metodika nastave prirode i društva*, Školska knjiga, Zagreb 2001., str. 274

⁵⁵ Marija Vrbetić, *Nastava povijesti u teoriji i praksi*, Školska knjiga, Zagreb 1968., str.85-87.

⁵⁶ Osnovna škola Popovac, *Preporuke za rad s učenicima s posebnim obrazovnim potrebama*, str.3-4.

⁵⁷ Mustać, Vicić, *Rad s učenicima s teškoćama ...*, str.21.

no u slučaju predmeta povijesti važno je da nastava ne bude samo frontalna, budući da će učenik imati poteškoća pratiti nastavu u potpunosti. Zbog toga je bitno ubacivati grupne radove ili individualne radove u kojima će se učenik moći fokusirati samo na određeni zadatak i pokazati svoje znanje. Individualan rad je važan jer učenik kada radi sam razvija svoju samostalnost i svoje stvaralačke sposobnosti.⁵⁸

Učenici sa deficitom sluha bi trebali biti smješteni u prve redove ne samo zbog lakšeg primanja informacija, nego i zbog toga što ih profesor tako lakše može kontrolirati, budući da su učenici manje u stanju usmjeriti pažnju i slijediti upute. Zbog toga su često hiperaktivni, lako ih se može omesti i lako se frustriraju.⁵⁹ Upravo zato je važno da profesor uvijek bude okrenut licem prema učeniku. Također, bitno je kada profesor prvi puta izlaže neko gradivo da se usmjeri više na značenje nego pojedinačne riječi. Primjerice kada prepričavamo neki događaj, kao što je atentat na F. Ferdinanda, da naglašavamo osjećaje i dramatičnost priče budući da to učenicima pomaže da bolje shvate informacije i to im poboljšava dosjećanje.⁶⁰ Iako, naravno da je i vrlo važno da profesor jasno izražava riječi, te kada pohvaljuje učenika da to učini sa smiješkom, dodirivanjem ili kimanjem glavom.⁶¹

Što se tiče ocjenjivanja djeteta s deficitom sluha, treba biti jako pažljiv. V. Mustać i M. Vicić u svojoj knjizi *Rad s učenicima s teškoćama u razvoju u osnovnoj školi*, govore o tome kako je ocjenjivanje učenika s teškoćom sluha vrlo složeno. Bitno je da nastavnik prati i bilježi rezultate učenikova rada i njegovog napretka, te da ih unosi u imenik.⁶² S time se slažem u potpunosti, no isto tako mislim kako bi to se to trebalo podrazumijevati ne samo za učenike s poteškoćama sa sluhom, nego i sa ostalim učenicima. Predmet Povijesti im je nov i nepoznat u petom razredu osnovne škole, stoga smatram da im treba vremena da se prilagode na predmet, da nauče kako učiti povijest, te da profesori uvijek trebaju paziti i bilježiti napredak svih učenika.

Nadalje, V. Mustać i M. Vicić smatraju da treba obratiti najviše pažnju na ocjenjivanju listića i testova, te da nakon ocjene učeniku treba objasniti zašto je dobilo tu ocjenu koju je dobilo te kako se ta greška ne ponovi.⁶³

⁵⁸ De Zan, *Metodika nastave ...*, str.309.

⁵⁹ Jensen, *Različiti mozgovi, različiti učenici*, str.101.

⁶⁰ Jensen, *Različiti mozgovi, različiti učenici*, str.108.

⁶¹ Osnovna škola Popovac, *Preporuke za rad s učenicima...*, str.3-4.

⁶² Mustać, Vicić, *Rad s učenicima s teškoćama ...*, str.86.

⁶³ Isto, 85.

U razredu u kojem bi imala učenika sa teškoćom sluha, na kraju svake nastavne godine bih održala malu priredbu, s učenicima koji bi htjeli sudjelovati u njoj, na način da bi morali odabrati najzanimljiviji povijesni događaj o kojemu su učili tijekom nastavne godine. Taj događaj bi morali prezentirati ostatku učenika bez korištenja govora i bilo kakvih zvukova. Pri pripremanju za prezentaciju bih im pomogla. Koristili bi razna pomagala kao što su slike, plakati, kostimi i razni natpisi. Na taj način bi ostali učenici doživjeli svijet i povijest na način na koji ga doživljava učenik s deficitom sluha. Pri tome bi se zabavili, ponovili gradivo i učili povijest na neki sasvim drugi način.

6. TEŠKOĆE ČITANJA I PISANJA

Do 19. stoljeća se vjerovalo da su djeca koja imaju poteškoće pri čitanju i pisanju mentalno zaostala.⁶⁴ Tek nakon 19. stoljeća se počinju proučavati ti poremećaju upravo zbog velikog povećavanja broja učenika, a i samim time zbog povećanja raznih poteškoća. Ljudi su postali svjesni da osim djece koja se ne mogu školovati zbog mentalne retardacije, postoje i djeca koja ne mogu ovladati govorom i pisanjem bez obzira na to što su intelektualno normalno razvijena. Postalo je poznato da teškoće pri čitanju i pisanju mogu biti uzrokovane zbog raznih čimbenika, te da mogu imati različit intenzitet i trajanje. Uzroci tih teškoća mogu biti vanjski i unutarnji. Unutarnji čimbenici mogu biti: nedovoljan razvoj lijeve moždane hemisfere, teškoće u vizualno-motornim područjima, slabost u zapamćivanju te teškoće kod vizualnog inputa u verbalni.⁶⁵

U stoljeću u kojemu živimo, život bez čitanja i pisanja je nezamisliv. Na taj način primamo veliku većinu informacija. Zbog toga su teškoće pri čitanju i pisanju jedne od najaktualnijih problema.⁶⁶ Učenici koji su suočeni s tim poteškoćama, također imaju i problem sa socijalnom integracijom, zbog toga je važno da se profesor upozna sa teškoćom i pokuša što bolje učenika integrirati u nastavu.⁶⁷

Dva najčešća poremećaja s kojima se profesori mogu sresti su disleksija i disgrafija. Profesori povijesti bi mogli naići na probleme s učenicima koji imaju točno te teškoće budući da predmet povijesti zahtjeva jako puno čitanja, razumijevanja informacija i pisanja, a upravo s tim ti učenici imaju problem. Kod oba poremećaja vrlo je bitno imati jako puno strpljenja s tim učenicima i posvetiti im dovoljno pažnje. Nakon čitanja određenog teksta, uvijek treba imati već unaprijed postavljena pitanja za učenika jer će im se na taj način pomoći da poboljšaju razumijevanje pročitano. Također, poželjno je i poticati učenike da postavljaju vlastita pitanja. No, najbolja metoda je poticati učenike da nakon čitanja prepričaju tekst ili da raspravljaju o tekstu, jer će na taj način poboljšati svoje razumijevanje ali i vještine komunikacije.⁶⁸

⁶⁴ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja ...*, str.133.

⁶⁵ Isto, 133.

⁶⁶ Isto, 133.

⁶⁷ Isto, 134.

⁶⁸ Jensen, *Različiti mozgovi....*, str.49.

6.1. DISLEKSIJA I NASTAVA POVIJESTI

Prvi od poremećaja koji ću spomenuti je disleksija, odnosno teškoća u postizanju vještine čitanja koja je odgovarajuća za dob. Ona je vezana za deficite slušne obrade i druge organske čimbenike. Disleksija se očituje kada učenik ne može ovladati procesom spajanja slova i slogova automatskim glatkim čitanjem cijelih riječi, što rezultira nerazumijevanjem pročitane gradiva. Osim što disleksija izaziva probleme pri čitanju, ona uključuje i ostale probleme kao što je poremećaj pažnje, memorije, teškoće pri orijentiranju, teškoće u usmenom govoru, nezrelost emocija i nedostatak volje kod učenika.⁶⁹

Uobičajeni simptomi disleksije su: loše pamćenje (učenik brzo uči, ali brzo i zaboravlja), teškoće pri pamćenju besmislenih podataka, teškoće pri pamćenju usmenih uputa, nemogućnost pamćenja imena, datuma, dana u tjednu i godina; nadalje zamjena slova i brojeva (poput 16 i 61) i loša koncentracija.⁷⁰

Iako mnogi misle da se disleksija javlja u nižim razredima te da se tamo vrlo lako može djelovati na nju, disleksija se proteže i kroz odraslu dob, te se vrlo često nastavnici predmetne nastave susreću s disleksičnom djecom. Disleksična djeca bi mogla imati problema s učenjem nastave povijesti budući da velik dio toga će morati zapisivati i kod kuće učiti, no pri tome profesori trebaju imati razumijevanja. Ne treba isključivati takve učenike iz nastave, nego im treba dati dovoljno vremena da riješe zadatak i pri čitanju nekog štiva ih ne treba požurivati nego primjerice dati mu da pročita određeni odlomak i onda zadati drugom učeniku da ponovi što je čuo. Na taj način će učenik s disleksijom vježbati vještinu čitanja i svoju memoriju, a u slučaju da ne uspije shvatiti, drugi učenik će svojim ponavljanjem to pojasniti. Na taj način će se bez javnog kritiziranja, pomoći učeniku.⁷¹ No, prije nego što zada „javan“ zadatak učeniku, profesor bi se trebao prije toga dogovoriti sa učenikom je li taj učenik voljan i spreman čitati pred svima. U slučaju da nije, profesor ne bi trebao siliti učenik na takve zadatke jer bi na taj način mogao izazvati traumu.⁷²

Najbolja metoda koja se u ovom slučaju može koristiti je metoda razgovora, metoda izlaganja i demonstracije. To bi značilo da se profesor pri izlaganju gradiva ne drži točno

⁶⁹ Isto, 125.

⁷⁰ Jensen, *Različiti mozgovi, različiti učenici*, str.44.

⁷¹ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja ...*, str.135-137.

⁷² <http://www.dyslexia.com/library/classroom.htm>, 9.9.2014.

udžbenika, nego da gradivo prepričava na svoj način, svojim redosljedom, da živo objašnjava pojmove, opisuje slike, karte i sl., te da pri tome glavne podatke zapisuje na ploču. Nakon toga, zadatak učenika bi bio da pročitaju tekst u knjizi, te da pokušaju naći glavnu misao, odnosno prepoznati ju. Zadatak bi bio rad u paru, na taj način bi učeniku s disleksijom bio od velike pomoći njegov prijatelj iz klupe. Ovom metodom učenik tijekom nastavnog sata se ne bi morao mučiti čitajući tekst, nego bi slušao nastavnikovo predavanje, a pri samom čitanju na kraju bi mu pomagao njegov prijatelj.⁷³ Recimo, pri obradi gradiva doseljenje Hrvata prvo bi profesor trebao izložiti gradivo. Profesor bi prepričao teorije o doseljenu Hrvata, govorio bi o prvim dodirima s kršćanstvom i pokrštavanju itd. Pri tome bi na PowerPoint prezentaciji imao slike kao što su slike starohrvatskog oružja, razne kadionice i sl. Učenici dok bi slušali predavanje, bi pri tome i gledali slike onoga o čemu se priča. Nakon predavanja, učenici bi u paru trebali zajedno pročitati tekst i pokušati naći glavnu misao.

U nastavi povijesti profesor bi trebao koristiti individualan pristup učeniku s disleksijom. Mora razumjeti kako disleksija nije bolest koja se može izliječiti lijekovima, nego stanje kojemu se treba pristupiti savjetovanjem, te mentorskim radom.⁷⁴ Primjerice, profesor treba tijekom sata provjeravati je li učenik shvatio gradivo kroz razna potpitanja, rasprave i sl. No, isto tako u slučaju da se učenik izjasni kako mu određeni dio gradiva nije bio jasan, profesor bi trebao izdvojiti vremena kako bi pomogao učeniku da shvati.

Potrebno je učeniku dati dovoljno vremena za usvajanje određene teme. Pri provjeri znanja bitno je da se što više koristi usmeni tip izražavanja nego pismeni.⁷⁵ Zato bi bilo bolje kada bi učenik mogao odgovarati određeni dio gradiva iz nastave povijesti jer bi tako lakše pokazao svoje znanje nego pismenim putem (što bi mu bilo teže i manja količina stečenih informacija bi bila provjerena).⁷⁶ Pri ispitivanju, bilo bi poželjno da profesor ispituje što više potpitanja.⁷⁷ S ovom izjavom se slažem, ne samo za učenike koji imaju teškoće pri učenju, nego i kod učenika u osnovnoj školi. Postavljanjem potpitanja im nudimo smjernice u kojima trebaju ići, odnosno kako odgovaranje treba teći i što se od njih zahtjeva. Samim time, više bi trebalo

⁷³ Vrbetić, *Nastava povijesti...*, str.26.

⁷⁴ Jensen, *Različiti mozgovi, različiti učenici*, str.47.

⁷⁵ Osnovna škola Popovac, *Preporuke za rad s učenicima...*, str.5-6.

⁷⁶ <http://www.dyslexia.com/library/classroom.htm>, 9.9.2014.

⁷⁷ Vrbetić, *Nastava povijesti ...*, str.22.

biti potpitanja u petom nego u osmom razredu osnovne škole. Također, pri zadavanju zadaće, profesor bi trebao provjeriti je li učenik dobro zapisao koji je zadatak⁷⁸

Vrlo je važno i provjeriti je li učenik shvatio određeno gradivo, te u slučaju da nije, treba mu dati mu dodatna objašnjenja. Nadalje, trebalo bi se izbjegavati učenikovo čitanje naglas ili pisanje pred pločom.⁷⁹ Tijekom prakse shvatila sam da učenici, pogotovo u osnovnoj školi, jako vole čitanje naglas. No, učenik s disleksijom se može osjećati osramoćeno u tom slučaju, tako da bi pri korištenju te metode, disleksičnog učenika trebali izostaviti. Primjerice, dok netko iz razreda čita određeni odlomak, profesor bi mogao zabilježiti ili podcrtati važne dijelove teksta učeniku s disleksijom kako bi učenik mogao lakše pratiti gradivo i kako bi mogao dobiti dojam što je bitno, a što ne.

Pri zapisivanju na ploču, profesor bi mogao drugom bojom označiti što je najvažnije, na taj način bi učeniku skratio vremenski period pisanja.⁸⁰ Ta taktika je vrlo dobra jer učenik s disleksijom će pisati skraćeno (no ipak će pisati ono što je najbitnije) te će tako završiti u istom vremenskom roku kada i ostali učenici. Ostatak razreda može prepisivati u boji, što će biti zanimljivo učenicima u osnovnim školama. Štoviše, vizualnim tipovima može i pomoći pri učenju gradiva iz povijesti. Također pri zapisivanju gradiva povijesti na ploču, profesor se treba potruditi da su riječi dovoljno odvojene, te treba ostaviti gradivo dovoljno dugo na ploči kako bi učenik stigao prepisati.⁸¹ No, smatram kako to neće biti problem, budući da su nas učili kako cijeli plan ploče treba stati na ploču. Tako da će učenik s disleksijom stići sve prepisati.

Pri podučavanju disleksičnog učenika nastavi povijesti, vrlo je važno da profesor individualno pristupi učeniku, te da kroz vrijeme nauči koje su njegove jače strane a koje slabije. Disleksični učenici su vrlo jaki pri usmenom izražavanju, pri razumijevanju te su vrlo kreativni. Samim time, važno je da profesori shvate da ne mogu svi učenici učiti na jednak način. Zato ne se ne bih ni trebalo očekivati da će svi učenici na jednak način usvojiti nastavu povijesti.⁸²

⁷⁸ <http://www.dyslexia.com/library/classroom.htm>, 9.9.2014.

⁷⁹ Osnovna škola Popovac, *Preporuke za rad s učenicima ...*, str.5-6.

⁸⁰ Isto, 5-6.

⁸¹ <http://www.dyslexia.com/library/classroom.htm>, 9.9.2014.

⁸² <http://www.dyslexia.com/library/classroom.htm>, 9.9.2014.

6.2. DISGRAFIJA I NASTAVA POVIJESTI

Disgrafija je specifična teškoća ovladavanju vještinama pisanja. Ta poteškoća je trajno prisutna bez obzira na stupanj intelektualnog i govornog razvoja. U pisanim radovima učenika s disgrafijom nailazimo na pogreške poput izostavljanje slova, premještanje ili dodavanje suvišnog slova itd. Disgrafija kreće od prvog razreda osnovne škole i manifestira se kroz daljnje školovanje. Bouillet koristi naznake disgrafije iz *Koordinacije Odbora za izradu HNOS-a* iz 2005. godine:

- a) Spora sinteza i analiza
- b) Izostavljanje, zamjena, dodavanje slova ili slogova
- c) Okretanje slova pri pisanju
- d) Nepoštovanje reda i prostora na papiru pri pisanju
- e) Neurednost rukopisa, neujednačenost slova i nagiba pisanja
- f) Nerazumijevanje pročitano i informacija koje se primaju⁸³

Učenici koji imaju teškoće pri čitanju i pisanju se razlikuju od ostalih učenika jer oni i čak kada uspiju pročitati ili napisati što im je zadano, oni imaju problem sa shvaćanjem gradiva, odnosno pronalaženjem smisla onoga što su pročitali te s nemogućnosti povezivanja tog gradiva sa prošlim gradivom. Radna memorija tih učenika je manja, te se informacije vrlo kratko zadržavaju, te ih je gotovo nemoguće pohraniti u trajno pamćenje. Zato ti učenici brže zaboravljaju. Važno je da profesori tu djecu ne otpisuju kao lijene učenike, te da ga ne uspoređuju s drugim učenicima budući da upravo ti učenici imaju svoj tempo rada, te njihovi uspjesi se drugačije mjere.⁸⁴

U slučaju kada bih imala takvog učenika, koristila bih češće metodu razgovora, budući da bi se tako mogao najlakše izraziti, a i to bi koristilo ne samo njemu nego i ostalim učenicima. Tom metodom se najlakše obrađuje gradivo koje je djelomično poznato, što je idealno za novo nastavno gradivo. To bi značilo da se gradivo obradi, te da na kraju sata se održavaju razne diskusije o tek naučenom gradivu. Ta metoda utječe na razvoj mišljenja, govora i samostalnosti. Postoji više vrsta razgovora. Najčešće bih koristila slobodni razgovor, koji je sličan razgovoru u svakodnevnom životu. On zahtjeva strpljenje, čekanje odgovora i uzajamnost slušanja. Također

⁸³ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.138-139.

⁸⁴ Isto, 143.

bih koristila i diskusije, odnosno tražila bih mišljenja o određenoj temi.⁸⁵ Primjerice, nakon obrade teme doseljenja Hrvata bih napravila malu diskusiju o tome što učenici misle koja je teorija istinita, koja ne i zašto.

Za učenike koji imaju disleksiju ili disgrafiju jako je važno da na prvom satu od profesora dobiju nastavni plan s popisom tema koje će se obrađivati tijekom nastavne godine. Na taj način će vidjeti što se sve traži od njih, te će kod kuće uz pomoć roditelja moći lakše savladavati lekcije.

⁸⁵ Ivan De Zan, *Metodika nastave ...*, str.280-281.

7. TEŠKOĆE U GOVORU

„Govor je sredstvo komunikacije karakteristično za ljudsku vrstu. Mogućnost učenja govora uvjetovana je fiziološkom zrelošću zdravog CNS-a, govornih organa, osjetila sluha, vida i opipa te procesom djetetove socijalizacije. Nedostatak bilo kojeg uvjeta može utjecati na poremećaje u govoru.“⁸⁶

Govor, kao jedna od najsloženijih aktivnosti ljudskog mozga, je sredstvo stjecanja znanja i izvor je mnogih iskustava. Tako da, učenici koji ne vladaju govorom, vjerojatno će zaostajati u rješavanju niza zadataka za koje su govorne sposobnosti preduvjet. Također, zakašnjeli jezični razvoj je jedan od glavnih čimbenika teškoća u učenju.⁸⁷

Poremećaji u govoru mogu biti uzrokovani organskim ili funkcionalnim čimbenicima. D. Bouillet je podijelila poremećaje govora na: poremećaje glasa (neprimjerena visina glasa, kvaliteta glasa, glasnoća), poremećaje govora (artikulacija i tečnost), jezične teškoće (teškoće u izražavanju i teškoće u razumijevanju). U prošlosti su se takva djeca obrazovala u specijalnim ustanovama, no danas se školuju u redovnim ustanovama.⁸⁸

Česte teškoće s kojima se profesori mogu susresti su dislalija i mucanje. Najbitnije pri radu s učenicima koji imaju te poteškoće je da profesor potiče socijalnu integraciju među vršnjacima, jer na satu povijesti će se učenici kad tad morati usmeno izraziti. U slučaju da u razredu ne postoji razumijevanje za učenikove poteškoće, može doći do pojave traume. Pri usmenom izražavanju učenika, važno je da profesor postavlja puno potpitanja kako bi učeniku olakšao komunikaciju.⁸⁹

⁸⁶ Nikolić, *Svijet dječje psihe*, str.51.

⁸⁷ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str 122.

⁸⁸ Isto, 122-124.

⁸⁹ Isto, 127.

7.1. TEŠKOĆE U GOVORU I NASTAVA POVIJESTI

Čest poremećaj govora je dislalija. Prema definiciji dislalija je „poremećaj artikulacije koji dovodi do relativne nesposobnosti formiranja glasova, a očituje se u omisijama, supstitucijama i distorzijama glasova“.⁹⁰ Ona obuhvaća neispravan izgovor glasova, te zamjena drugim glasom. U slučaju da se profesor povijesti susretne s učenikom koji ima dislaliju bitno je da od njega ne traži usmeno izražavanje (osim ukoliko učenik izrazi želju za takvom vrstom izražavanja), nego da dopusti učeniku pismeno izražavanje misli i da ga za svaki njegov napredak pohvali na isti način kao što bi to učinio da se usmeno izrazio.

Da se susretnem s učenikom koji ima dislaliju, ne bih od njega zahtijevala aktivnost na satu, budući da znam da bi mu to izazivalo problem ili neugodnost (pogotovo ako bi se to dogodilo u srednjoj školi), nego bi tražila da tijekom sata učenik vodi male bilješke i da zapisuje svoje razmišljanje o onome što je čuo na satu, te da nakon sata preda te bilješke. Primjerice, pri obradi nastavnog gradiva u kojemu bi se pričalo o dolasku Petra Krešimira IV. na vlast, učenik bi zapisivao svoje dojmove u kratkim crticama. Dakle, što misli je li Petar Krešimir ubio svog brata kako bi došao na prijestolje, zašto to misli; koji su zaključci donešeni na prvom saboru u Splitu i koji je bio najvažniji, itd. U slučaju da se radi o učeniku u osnovnoj školi, prije sata bih mu podijelila listić sa dva-tri pitanja na koja bi tijekom sata morao odgovoriti. Na taj način se učenik ne bi osjećao zapostavljenim, a također mu to ne bi dalo prostora da se „izvuče“ budući da bi cijeli sat morao pažljivo promatrati i slušati.

Profesori se često mogu susresti sa učenikom koji muca, s učenikom koji je brzoplet i s učenikom koji patološko sporo govori. No, mucanje je problem s kojim će se profesori najčešće sresti, budući da je mucanje „najčešći socijalni hendikep“.⁹¹ Osoba koja muca ima poremećaj ritma govora, odnosno tečnost govora je ometena naprezanjima i grčenjem mišića. Ona pokušava savladati grč, te na taj način sama sebi ometa tijek razmišljanja i izražavanja. Osoba koja muca često ima i izražene gestikulacije i tikove.⁹²

Uz logopeda koji bi trebao pomagati učeniku s teškoćom u govoru, profesor mu također može pomoći. Vrlo je bitno kako se profesor postavi prema takvom učeniku jer će se tako postaviti i ostatak razreda. Znači, da se učenicima ne smije rugati, treba mu dati dovoljno

⁹⁰ Nikolić, *Svijet dječje psihe*, str.54.

⁹¹ Isto, 56.

⁹² Isto, 56.

vremena da izgovori što želi te komentirati izgovoreno. Također tijekom komunikacije važno je ostvariti vizualni kontakt jer tako učeniku daju do znanja da ga pažljivo slušaju.

U nastavi povijesti pri komentiranju pročitane ili pri usmenom odgovaranju vrlo je važno da profesor postavlja brojna potpitanja jer će mu na taj način omogućiti da se izrazi u kratkim rečenicama. U slučaju da učenik ima velikih problema s mucanjem, profesor može ponuditi opciju izražavanja pismenim putem.⁹³ Ako bi se učenik odlučio za opciju usmenog odgovaranja pri ispitivanju bih postavljala što kraća pitanja i što više potpitanja. Primjerice, ne bih postavila pitanje da mi učenik kaže sve što zna o Petru Krešimiru, nego bi postavljala brojna pitanja o njegovom životu. U slučaju da se učenik odluči za izražavanje pismenim putem, onda bih napravila isto što i s učenikom koji ima dislaliju; podijelila mu pitanja na koja bi morao odgovoriti i ukratko dati svoje mišljenje.

⁹³ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.122- 127.

8. POREMEĆAJ SOCIJALNE INTEGRACIJE

D. Bouillet je teškoće socijalne integracije podijelila na internalizirane probleme i eksternalizirane. Internalizirane probleme objašnjava kao povučenost, strah i anksioznost, dok eksternalizirane probleme objašnjava kao razdražljivost, agresiju i delikventno ponašanje. Ta ponašanja su drugačija od uobičajenih ponašanja, te zahtijevaju poseban tretman, budući da neka od njih mogu biti i opasna. Nadalje, autorica navodi kako se kod te djece nedovoljno zadovoljavaju potrebe za ljubavi i sigurnošću što se manifestira stresom.⁹⁴

Zbog toga je pri radu sa djecom koja imaju poremećaje socijalne integracije, važno uključivati što više kretanja u nastavi povijesti. Naravno da to neće biti moguće ostvariti svaki sat, no s vremena na vrijeme bi na taj način trebalo smirivati potrebe tih pojedinaca.

8.1. HIPERAKTIVNI UČENIK I NASTAVA POVIJESTI

„Prema definiciji, hiperaktivnost je razvojni poremećaj nedostatka inhibicije ponašanja koji se očituje kao razvojno neodgovarajući stupanj pažnje, pretjerane aktivnosti i hiperaktivnosti, a otežava samousmjeravanje i organizaciju ponašanja u odnosu na budućnost.“⁹⁵

Hiperaktivnu djecu sve češće nalazimo u školama. Razlog tome je utjecaj okoline te zahtijevanja okoline.⁹⁶ Glavna obilježja hiperaktivnih učenika su nepažnja i impulzivnost, te razne smetnje koje se mogu javiti na području motorike (učenici su stalno nemirni i imaju veliku potrebu za kretanjem), pažnje (pažnja je kratkotrajna i neselektivna, te je bolja ujutro nego pred kraj dana), emocija (teško kontrolira porive, ima napade bijesa, te su često nepredvidljivi), socijalizacije (teško se prilagođavaju većini te imaju potrebu za dominacijom), i na području kognitivnih funkcija.⁹⁷

Hiperaktivni učenici imaju očite teškoće pri održavanju pažnje na nastavi. Učenici automatsku pažnju priklanjaju onome što ih trenutno zaokupi, te ako započnu sa zadatkom,

⁹⁴ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja ...*, str.54.

⁹⁵ Isto, 159.

⁹⁶ http://www.hrks.hr/skole/17_ljetna_skola/256-260.pdf, 9.9. 2014.

⁹⁷ Agnes Jelačić, Tamara Jerković, *Djeca traže vrijeme*, Osnovna škola „Gripe“, Split 2000.str.39-40.

misli im odlutaju, a rezultat toga su neizvršeni zadaci i pogreške.⁹⁸ Hughes i Cooper nude neke taktike kako zadržati pažnju hiperaktivnog djeteta, a to su: uključivanje novih elemenata i onih koji donose neposrednu nagradu.⁹⁹ Za nastavu povijesti to je lako izvedivo. Nastavnik bi mogao izraditi plakat sa imenima učenika i datumima. Na kraju svakog sata kod učenika koji se javljao i koji je bio aktivan bi stavio plus. Kada se skupi određeni broj pluseva, učenik bi zaradio odličnu ocjenu. Na taj način bi se učenici motivirali za aktivnost, te bi se tako održavala njihova pažnja. Još jedna ideja je da na kraju sata učenike podijelimo u grupe koje se međusobno natječu. Tijekom prakse iz nastave povijesti sam to napravila s učenicima. Obrađivali smo gradivo kolonizacije, te sam ih na kraju podijelila u četiri grupe. Zadatak im je bio da se dogovore koja će biti velika sila, koje zemlje žele pretvoriti u svoje kolonije i obrazložiti. Naglasila sam da pobjednička grupa će biti nagrađena. Sve grupe su bile jako zainteresirane za taj zadatak budući da su davali uglavnom svoje mišljenje, te su pokazali jako veliku kreativnost. Čak i oni učenici koji su tijekom frontalne nastave pokazivali znakove nezainteresiranosti, sada su marljivo radili i svi su bili tihi jer su se bojali da druge grupe ne čuju njihove ideje. Grupa koja je bila izglasana kao najbolja osvojila je nagradu.

Nastavnici mogu vrlo lako uočiti hiperaktivno dijete. U knjizi *Hiperaktivno dijete*¹⁰⁰ također se nude neke karakteristike koje će pomoći profesorima pri uočavanju. To su karakteristike poput: učenik ne može posvetiti pažnju detaljima, teško održava pozornost u zadacima, može se činiti kao da nas ne sluša, čak i kada mu se izravno obraćamo, lako ga ometaju vanjski podražaji, sporije uči novo gradivo, teško se koncentrira, nema sposobnosti planiranja, nepažljivo je, teško održava pažnju, itd.¹⁰¹ Hiperaktivnost je prisutna od 5-7 % učeničke populacije, te je češća kod učenika, nego kod učenica.¹⁰² Hiperaktivnost se ne bi trebala zanemariti, budući da to nije faza koju će učenik prerasti, nego je to biološki poremećaj; nije uzrokovan lošim roditeljskim odgojem.¹⁰³

⁹⁸ Tihana Delić, *Poremećaj pažnje i hiperaktivnost (ADHD)*, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Odsjek za poremećaje u ponašanju, 16.7. 2001., Udk:376.5., str1.

⁹⁹ Lesley Hughes, Paul Cooper, *Razumijevanje djece s ADHD sindromom i pružanje potpore*, Naklada Slap, 2009, str.12

¹⁰⁰ Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, *Hiperaktivno dijete*, Grad Zagreb, Zagreb 2007., str.4.

¹⁰¹ Isto, 4.

¹⁰² http://www.hrks.hr/skole/17_ljetna_skola/256-260.pdf, 9.9.2014.

¹⁰³ Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, *Hiperaktivno dijete*, str.3.

Autori navode kako je važno razlikovati hiperaktivnost i pretjeranu aktivnost, budući da hiperaktivnost uzrokuje razlike u mozgu djeteta, a pretjerana aktivnost može biti prirodna reakcija na neprikladnu okolinu za učenje.¹⁰⁴ Djeca često znaju biti pretjerano aktivna, i to najčešće u slučajevima kada im je dosadno, kada imaju neku fiziološku potrebu (kada su gladni ili kada trebaju na toalet), kada su jako veseli (u slučaju rođendana), kada je školsko gradivo preteško i prezahtjevno, kada su pod stresom i kada im se u obitelji događaju neke promjene.¹⁰⁵

Smatra se da ovaj poremećaj uključuje tri potkategorije:

- a) tip u kojem prevladava nepažnja
- b) tip u kojem prevladava hiperaktivnost-impulzivnosti
- c) kombinirani tip.¹⁰⁶

E. Jensen navodi kako će se nastavnici koji održavaju frontalnu nastavu češće susretati s učenicima koji iskazuju pretjeranu aktivnost.¹⁰⁷ Frontalna nastava ima slabosti, koje će se itekako očitovati pri učenju učenika s tim poteškoćama budući da frontalna nastava zapostavlja individualne osobine učenika, te se prilagođava srednjem učeniku, odnosno učeniku koji ne postoji.¹⁰⁸ Tijekom prakse sam se susrela sa par učenika koji su iskazivali pretjeranu aktivnost. Tijekom obrade gradiva, odnosno tijekom frontalne nastave nisu mogli održati pozornost na gradivu, često su prekidalu nastavu i postavljali pitanja koja nemaju veze s gradivom, tijekom rješavanja individualnih zadataka nisu pratili upute tako da im se više puta moralo objasniti što točno treba napraviti. No, međutim individualne zadatke i grupne radove su puno bolje obavljali i nisu bili smetnja za ostatak razreda. Upravo o tome govori i E. Jensen. Učenici, kada su u potpunosti zaokupljeni učenjem, probleme s ponašanjem svode na minimum. Osim toga, tradicionalni okoliš za učenje od djece traži da predugo sjede, što je razvojno neprikladno očekivanje budući da sjedenje kroz dulja razdoblja stvara posturalni stres i pojačava nemir, te smanjuje dotok kisika u mozak.¹⁰⁹ Zbog toga je važno nastavu povijesti ne svesti samo na

¹⁰⁴ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja ...*, str.159.

¹⁰⁵ Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, *Hiperaktivno dijete*, str.7.

¹⁰⁶ Marjorie J. Kostelnik, Esther Onaga, Barbara Rohde, Alice Whiren, *Djeca s posebnim potrebama*, Educa, Zagreb 2003., str. 93.

¹⁰⁷ Jensen, *Različiti mozgovi...*, str.89.

¹⁰⁸ De Zan, *Metodika nastave ...*, str.296.

¹⁰⁹ Jensen, *Različiti mozgovi...*, str.89.

frontalnu nastavu nego ju isprekidati sa kratkim zadacima (križaljke, rebusi), radovima u paru, novim i zanimljivim informacija, te tek onda nastaviti s predavanjem.

Za razliku od učenika s pretjeranom aktivnošću, hiperaktivni učenici imaju drugačije simptome i upravo tu možemo vidjeti da je hiperaktivnost nešto potpuno drugačije, budući da je to posljedica blagog mozgovnog oštećenja koje uzrokuje neurološke disfunkcije mozga.¹¹⁰ Zbog toga je važno da u razredu u kojemu se hiperaktivan učenik ignorira, učenik može početi voditi igru. No isto tako je bitno da čvrsta disciplina nije rješenje, budući da hiperaktivni učenik nije namjerno tvrdoglav te da ne može sam voljno kontrolirati simptome svog poremećaja.¹¹¹

Suprotno od Jensena govore A. Jelačić i T. Jerković. One smatraju da je ignoriranje ili „tehnika gašenja“¹¹² vrlo korisna jer se na taj način odvraća pažnja od negativnog ponašanja.¹¹³ S njihovom metodom se slažem, budući da smatram da ako se hiperaktivnom djetetu prida previše pozornosti, da ćemo na taj način poticati njegovo ponašanje. U slučaju da se susretnem sa hiperaktivnim učenikom, smjestila bih ga u prvu klupu tako da bude bliže meni, te bih ga ostavila da sjedi sam. Na taj način bi mogao lakše pratiti gradivo jer ne bi imao nikakvih distrakcija. U slučaju kada bi učenik reagirao primjerice trčanjem kroz razred, bacanjem stolica po razredu i slično (slučaji koji su se dogodili) ne bih reagirala, te bih ostalim učenicima rekla da ni oni ne obraćaju pozornost, te bih nastavila s predavanjem gradiva. Smatram da bih time smanjila hiperaktivne ispade.

Hughes i Cooper smatraju da se pokušaj ignoriranja, odnosno izbjegavanje konfrontacije može razumjeti, budući da bi to ometalo nastavu i drugu djecu, no oni smatraju da bi to pogoršalo djetetove ispade te da bi posljedice bile negativne.¹¹⁴

Za nastavu povijesti važno je u rad uključiti što više kretanja. To bi mogao biti veći izazov budući da velik dio nastave povijesti zahtjeva frontalnu nastavu, no nastava bi se mogla kroz svakih petnaestak minuta „razbiti“. Primjerice podijeliti ih u grupe odmah na početku sata, te u pola sata ih drugačije rasporediti u razredu, te im dati neki grupni rad. Naravno, nemoguće je svaki sat imati grupni rad, no s vremena na vrijeme bi se trebao isplanirati. Recimo, pri obradi

¹¹⁰ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja ...*, str.60.

¹¹¹ Jensen, *Različiti mozgovi...*, str.90.

¹¹² Jelačić, Jerković, *Djeca traže vrijeme*, str.43.

¹¹³ Isto, 43.

¹¹⁴ Hughes, Cooper, *Razumijevanje djece ...*, str.68.

gradiva *Društvo, kultura i promjene u svakodnevnom životu u drugoj polovici 19. stoljeća i na početku 20. stoljeća*¹¹⁵ podijelila bih razred u grupe. Svaka grupa bi dobila određeni podnaslov koji bi morala obraditi (primjerice: sport, promet itd.). Isto tako, svakoj grupi bi podijelila plakate, markere i razne sličice kako bi mogli napraviti svoju malu prezentaciju. Morali bi napisati podnaslov i najbitnije pojmove, te bi zalijepili sličice za koje misle da su bitne. Nakon toga bi prezentirali to ostatku razreda. Plakat bi stavili pred ploču i na taj način bi na kraju sata dobili najbitnije od cijelog gradiva. Ovako bi na zanimljiv način obradili novo gradivo i učenici bi bili u pokretu.

Nadalje, pri davanju uputa profesor bi trebao koristiti gestikulacije, također upute ponoviti više puta, ako treba čak i doći do učenika i tiho mu ponovo objasniti što treba raditi, te mu omogućiti dodatno vrijeme za rješavanje zadataka. Profesor treba provjeravati napredak učenika, te taj napredak i nagraditi ili pohvaliti.¹¹⁶ Upravo o tome pišu Ciglar i Stolnik koji govore kako hiperaktivnog učenika treba što češće dovoditi u situaciju gdje bi se on mogao prikazati uspješnim, te ga na taj način motivirati na daljnje učenje i sudjelovanje u nastavi.¹¹⁷ Ako profesor u pohvaljivanju pozitivnog ponašanja bude dosljedan, takvo ponašanje će se samo nastaviti u pozitivnom pravcu.¹¹⁸

U knjizi *Hiperaktivno dijete* nude se još neke smjernice koje bi mogle pomoći profesoru. Primjerice, što se tiče ocjenjivanja hiperaktivnog djeteta, govore kako bi se trebala dati prednost usmenom ispitivanju, budući da hiperaktivna djeca postižu bolje rezultate i lakše iskazuju svoje znanje usmenim ispitivanjima.¹¹⁹ To je idealno za nastavu povijesti. No, isto tako mislim da je nemoguće znanje provjeravati samo usmenim ispitivanjem, i da se novo stečeno znanje povijesti treba također provjeriti i pismenim putem. Osobno, pokazala bih razumijevanje za hiperaktivno dijete, te bi mu dopustila da ispit piše malo duže (u slučaju da ne stigne).

¹¹⁵ Krešimir Erdelja, Igor Stojaković, *Tragom prošlosti: udžbenik povijesti za sedmi razred osnovne škole*, Školska knjiga, 2007., Zagreb

¹¹⁶ Osnovna škola Popovac, *Preporuke za rad s učenicima...*, str.10.

¹¹⁷ http://www.hrks.hr/skole/17_ljetna_skola/256-260.pdf, 9.9.2014.

¹¹⁸ Jelačić, Jerković, *Djeca traže vrijeme*, str.43.

¹¹⁹ Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, *Hiperaktivno dijete*, str.21.

8.2.ADD I NASTAVA POVIJESTI

ADD je poremećaj pod nazivom deficit pažnje. Za ADD je specifična impulzivnost i neorijentiranost u vremenu. Između ostalog, simptomi ADD-a su: učenici su često nemirni, pričaju pod nastavom, ne mogu slijediti upute, zaboravljaju na zadaće i sl.¹²⁰

Zbog toga učenike sa ADD-om treba smjestiti što dalje od prozora i vrata, odnosno isto kao i učenika koji je hiperaktivan, trebalo bi ga smjestiti odmah ispred profesora kako bi profesor mogao držati situaciju pod kontrolom, te kako učenik ne bi bio distrakcija za ostatak razreda. Pri davanju uputa što treba napraviti, koji tekst treba pročitati, koji zadatak treba riješiti, profesor treba davati upute jasno i glasno, te ih ponoviti učeniku u slučaju da je to potrebno. Trebalo bi se koristiti što više karata i slika jer bi se na taj način zadobila pozornost učenika, što je idealno za nastavu povijesti u kojoj se i treba koristiti što više karata, budući da je nemoguće učiti povijest bez karte.¹²¹ Kada bih imala takvog učenika u razredu, uvijek bi imala dodatne zadatke za njega, jer u suprotnom bi ometao ostatak razreda u rješavanju njihovih zadataka.

Suvremeniji podatci pokazuju kako kod ADD-a nije problem pažnja ili znanje već provedba.¹²² Na primjer, učenik može znati od kada do kada je trajao Prvi svjetski rat, no kada se od njega zatraži da to predstavi pred razredom ili napiše na ploči, može se dogoditi da taj učenik u tome ne uspije. No rijetko da će se učenik sa ADD-om pojaviti u višim razredima budući da kada se uoči ta poteškoća ona se odmah i rješava. U slučaju da se nastavnik povijesti susretne s učenikom koji ima poremećaj pažnje, važno je da profesor bude susretljiv i prilagodljiv. Osim toga važno je naučiti učenike kako upravljati informacijama kako ne bi postali preopterećeni. Treba im pokazati kako pregledati tekst koji trebaju pročitati, na koje rečenice se trebaju fokusirati, odnosno koje su rečenice bitne.¹²³

Da se susretnem s učenikom koji ima ADD, često bih ga uključivala u zadatke koje zahtijevaju kretanje. Primjerice, pri ponavljanju gradiva *Civilizacije predkolumbovske Amerike* na kraju sata, na ploču bih ponovo napisala taj naslov. Zadatak učenika bi bio pisati pojmove oko naslova za koje se razred dogovori da su važni. Pojmovi poput: Olmeci, Meksiko, pismo, Maje,

¹²⁰ http://www.helpguide.org/mental/teaching_tips_add_adhd.htm, 28.8.2014.

¹²¹ http://www.helpguide.org/mental/teaching_tips_add_adhd.htm, 28.8.2014.

¹²² Jensen, *Različiti mozgovi...*, str.11.

¹²³ Isto, 11.

Azteci, kalendar i slično. Na taj način, učenik bi aktivno sudjelovao u ponavljanju i bio bi u pokretu, što je najvažnije jer tako ne bi ometao ostatak razreda pri ponavljanju gradiva.

9. AUTIZAM

Autizam je razvojni poremećaj čiji specifičan uzrok još nije poznat. To je sveobuhvatni razvojni poremećaj jer su zahvaćeni svi aspekti ličnosti: govor, motorika, ponašanje i učenje. Najveći problem autističnih učenika je nekomunikativnost, nemogućnost uspostavljanja socijalnih odnosa, sklonost osamljivanju i povlačenju u sebe. Također česta karakteristika je i niska emocionalna zrelost, a kod odraslih učenika javlja se i agresivnost, destruktivnost te su česti psihički poremećaji.¹²⁴ Kao i sljepoća, autizam postoji tijekom cijelog života. Mnogi autisti to vrlo dobro mogu savladati, dok druge tjera u depresiju i strah.¹²⁵

Autistično ponašanje je lako prepoznati. R. Winkel navodi neka obilježja kao što su: izolacija, inzistiranje na rutini, indiferentnost, ponavljanje riječi, neprimjereno hihotanje, ne uspostavljanje kontakta očima, neke stvari jako dobro može izvesti ali jedino ako zadaci ne zahtijevaju socijalno razumijevanje, ponaša se bizarno, stalno govori o istoj temi, pedantnost.¹²⁶ „Kada osoba s autizmom ima razvijenu izoliranu sposobnost, onda se ona naziva nadareni autist.“ To mogu biti glazbene, crtačke sposobnosti ili sposobnost računanja i sl.¹²⁷

Autistični poremećaj je vrlo rijedak. On se javlja sa sniženim intelektualnim funkcioniranjem i epilepsijom. Zbog toga liječnici trebaju utvrditi ima li dijete autizam ili neku drugu bolest. Postoji više vrsta autizama: elektivni mutizam (dijete odbija govoriti), poremećaj emocionalne privrženosti, specifični govorni poremećaj i različite vrste mentalnih oštećenja. Kako bi se autizam utvrdio potrebno je da dijete pokazuje najmanje devet simptoma. Isto tako, autisti nemaju istu interakciju kao ostali, tako da se autizam može dijagnosticirati kada dijete ne može uspostaviti normalnu komunikaciju.¹²⁸

Pri radu s autističnim učenikom, nastavnik bi trebao zadatke koje zada svim učenicima, učeniku s autizmom pojednostaviti. Isto tako nastavnik bi uvijek trebao imati pripremljene dodatne zadatke za tog učenika kako bi ga zaokupio i smirio.¹²⁹

¹²⁴ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja ...*, str.162.

¹²⁵ Rainer Winkel, *Djeca koju je teško odgajati*, Educa, Zagreb 1996, str.205.

¹²⁶ Isto, 209.

¹²⁷ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.162.

¹²⁸ Isto, 163-164.

¹²⁹ Isto, 164.

9.1.AUTIZAM I NASTAVA POVIJESTI

U prošlosti se smatralo da su djeca s autizmom nesposobna za obrazovanje, no danas je poznato da ne postoje djeca koja se ne mogu odgajati ili obrazovati.¹³⁰ S tom izjavom se djelomično slažem. Smatram da postoje brojni poremećaji s kojima se profesor može suočiti. Primjerice teškoće s vidom, sluhom, poremećaji u govoru, poremećaji u ponašanju i sl. Ti poremećaji učenika vrlo malo razlikuju od ostatka razreda, te se nastava s malo truda može prilagoditi tom učeniku. U slučaju autizma smatram da su profesori spremni za obrazovanje tog učenika, ali ne i za njegov odgoj pogotovo zato što učenik može postati opasan za ostatak razreda. Smatram da bi učenik s autizmom dobio bolju brigu u ustanovama koje su specijalizirane za njegovo stanje. No, u slučaju susretanja s autističnim učenikom u nastavi povijesti bitno je poticati učenika na aktivno sudjelovanje; odnosno da voditi ga i upućivati jer u suprotnom učenik može ostati isključen iz društvenog kontakta. Također pri zadavanju zadataka, profesor treba svaki zadatak rastaviti na jednostavne i jasne dijelove s jasno definiranim ciljem, budući da autistični učenici traže predvidljivost.¹³¹

U kratkoj praksi se nisam susrela s autističnim djetetom, no jedna od kolegica se susrela. Prije nastave je bila upozorena da je u razredu autistično dijete, te da zna iskazivati agresivnost, no u slučaju da učenik na bilo koji način reagira drugačije, da ga se ignorira. Dojam koji sam dobila čitajući literaturu je da je ignoriranje potpuno krivi pristup. Autistične učenike se može zaokupiti na brojne načine. Ako bi ih se svaki sat stavljalo u grupe ili parove to bi im bilo mučenje i vjerojatno i distrakcija ostatku razreda, zato pri pripremi svakoga sata, profesor bi trebao imati „plan B“ za slučaj da autistični učenik počne ometati nastavu. Dakle, u slučaju grupnog rada, grupa u kojoj bi se našao taj učenik bi obrađivala gradivo i primjerice pisali bi najbitnije pojmove na plakat. Autistični učenik bi pri tome radio na individualnom zadatku. Budući da su jako dobri u individualnom rješavanju zadataka, učeniku se uvijek mogu spremati dodatni zadatci, poput spajanja pojmova, križaljki, rebusa, pronalaženja pojmova u udžbeniku i slično. Na kraju bi njegov zadatak, primjerice riješena križaljka, otkrila naslov koji bi trebao pisati na plakatu. Na taj način bi i on bio uključen u grupu.

¹³⁰ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.164.

¹³¹ Isto, 164.

10. POREMEĆAJI U PONAŠANJU

10.1. DEPRESIJA

Svi se mi s vremena na vrijeme osjećamo depresivno. No ta vrsta depresije je normalna depresija koja je reakcija na razočaranje ili gubitak. Ona rezultira nedostatkom motivacije, no ta depresija vrlo brzo nestane. Depresija o kojoj ću pisati je depresija koja se treba klinički liječiti i koju trebamo razumjeti i ne osuđivati.¹³²

Depresija je težak poremećaj raspoloženja koji napada duh i tijelo. Taj poremećaj može pogoršati rad u školi, poslu, obiteljski život, a ponekad može dovesti i do samoubojstva. Pri dijagnosticiranju poremećaja E. Jensen navodi četiri kategorije depresije:

- a) Veliki depresivni poremećaj koji uključuje melankoliju, gubitak energije, poremećena koncentracija, nesanica, hipersomnija, anksioznost
- b) Distimični poremećaj je blaži oblik koji traje najmanje dvije godine. On započinje u sedmoj godini života, te može trajati cijeli život
- c) Bipolarni poremećaj je kronična bolest za koju su svojstvena ekstrema raspoloženja, te ovaj poremećaj ima snažnu genetsku osnovu
- d) Sezonski poremećaj raspoloženja je oblik depresije koji slijedi ritam godišnjih doba¹³³

Budući da je depresija u novo doba sve češća, te da se u pubertetu povećava, velika je vjerojatnost da će se nastavnik povijesti tijekom svog rada sresti sa više depresivnih učenika. Također u doba puberteta učenik reagira osjetljivo na gubitke i neuspjehe pa se i zbog toga može pojaviti depresija.¹³⁴ Doba u kojemu živimo je stresno, a učenici koji boluju od depresije su u nemogućnosti suočiti se sa stresom.¹³⁵

Uobičajeni znakovi koje će učenik pokazivati su velike promjene u težini, često će biti umoran, pokazivat će osjećaj bezvrijednosti i krivnje, nemogućnost koncentriranja, neodlučnost, anksioznost, gubitak interesa, neobjašnjivi bolovi, te pogoršanje školskog uspjeha.¹³⁶ D. Kocijan-

¹³² Robert, Myrna Gordon, *The Turned-off Child; Learned Helplessness and School Failure*, Millennial Mind Publishing, Salt Lake City, UT 2006, str.12

¹³³ Jensen, *Različiti mozgovi...*, str.153.

¹³⁴ Dubravka Kocijan-Hercigonja, *Moje se dijete mijenja-u čemu je problem*, Školska knjiga, Zagreb 1996., str.22.

¹³⁵ Gordon, *The Turned-off Child...*str.12

¹³⁶ Jensen, *Različiti mozgovi...*, str.153-154.

Hercigonja osim toga navodi i usporenost intelektualnog funkcioniranja, neuspjeh u školi i gubitak samopoštovanja.¹³⁷

Profesori depresivnog učenika ne mogu izliječiti, ali mu mogu pomoći. Trebalo bi se paziti pri odnošenju s tim učenikom kako ne bi još više izazvali to stanje. Isto tako trebalo bi ga što više socijalizirati što bi se postizalo sve učestalijim radovima u paru ili grupnim radovima.

10.1.1. DEPRESIJA I NASTAVA POVIJESTI

Ukoliko se nastavnik sretne sa depresivnim učenikom, prvo što treba je zatražiti pomoć, te se konzultirati sa roditeljima i školskim psihologom. Daljnji odnos sa učenikom ne treba mijenjati. Naprotiv, treba ga i dalje uključivati u nastavu povijesti, uvijek ga pohvaliti za dobro riješene zadatke. R. Winkel, autor knjige *Djeca koju je teško odgajati* također navodi kako važna i suradnja s ostalim učenicima. Važno je takve učenike uključivati u grupne radove jer će ih se tako na neki način prisiliti na socijaliziranje i na taj način će barem na kratko vrijeme se izvući iz svijeta depresije.¹³⁸

Depresija je stanje koje se ne može lako izliječiti. Mi kao profesori ne možemo u potpunosti pomoći učeniku koji pati od depresije. Najviše mu mogu pomoći roditelji i psiholog. No, mi kao profesori možemo pridonijeti tome da barem na četrdeset i pet minuta učenik zaboravi na ono što ga muči. U slučaju da se susretnem s depresivnim učenikom pazila bih da ne sjedi u zadnjim klupama jer bi na taj način bio odvojen i izoliran te bi mu tako misli lakše mogle odlutati. Češće bi radila radove u paru i grupne radove te bih ga na taj način prisilila na socijalizaciju. Tako bi mu i drugi učenici mogli pomoći da se osjeća bolje. Za učenika koji boluje od depresije bitno je da ga se često „istrgne“ iz stanja mračnih misli, a to bih činila tako što bih pazila da ga prozivam kroz cijeli sat.

¹³⁷ Kocijan-Hercigonja, *Moje se dijete mijenja...*, str.22.

¹³⁸ Winkel, *Djeca koju je teško odgajati*, str.190.

10.2. BESPOMOĆNOST

Naučena bespomoćnost je oblik ponašanja za koji je svojstvena apatija, nedostatak motivacije i bespomoćnost u susretu s normalnim svakodnevnim problemima i izazovima. Naučena bespomoćnost je posljedica kroničnog osjećaja nemoći u odrješenju situaciji ili vjerovanja da će se situacija završiti negativnim ishodom neovisno o vlastitom ponašanju. Zbog toga se javlja pasivnost i povlačenje.¹³⁹ Kao rezultat tome, učenik će često odustati od zadataka u slučaju susretanja s poteškoćama. Smatrat će da su zadaci preteški, da on to ne može te će na kraju i odustati.¹⁴⁰

Do nedavno se vjerovalo da su učenici koji pate od ovog poremećaja lijeni. No lijenost je nešto sasvim drugo. Ona se definira kao nedostatak želje za bilo kakvom aktivnošću ili radom. Izrazito lijene osobe, ne uspijevaju ništa naučiti ni razviti neku vještinu ili talent, te imaju vrlo nisko samopouzdanje.¹⁴¹

Postoje pretpostavke da više od pet milijuna djece do šesnaeste godine života pati od bespomoćnosti.¹⁴² Bez intervencije, vrlo je vjerojatno da će učenik upasti u krug neuspjeha koji može dovesti do stanja depresije. Zato je zadatak profesora omogućiti učeniku da često doživljava uspjehe, jer kad doživljava uspjehe nadjača doživljava neuspjeha, učenik će biti na dobrom putu prema oporavku.¹⁴³

10.2.1. BESPOMOĆNOST I NASTAVA POVIJESTI

Budući da je naučena bespomoćnost viša u višim razredima osnovne škole i u srednjoj školi, vrlo je važno znati kako se nositi s takvim učenika. Jako je bitno da nastavnik ne potiče takvo stanje svojim ponašanjem, odnosno da nastavnik shvati da učenik nije kriv za svoje stanje. S druge strane, mnogi nastavnici koji čine previše za učenike tijekom vremena mogu podupirati ili izazvati bespomoćnost.¹⁴⁴ Ako učeniku nije jasno što treba napraviti, ili ako nije shvatio uzrok, povod ili posljedicu određenog događaja, naravno da mu se treba pojasniti. No ne treba ih

¹³⁹ Jensen, *Različiti mozgovi...*, str.19.

¹⁴⁰ Gordon, *The Turned-off Child...*, str.11

¹⁴¹ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str.181.

¹⁴² Gordon, *The Turned-off Child...*, str.2.

¹⁴³ Jensen, *Različiti mozgovi...*, str.20-21

¹⁴⁴ Isto, 24.

dovoditi pred gotove činove. Treba im zadavati zadatke u kojima oni sami trebaju otkriti zašto se nešto dogodilo, što je bila posljedica toga. Jensen savjetuje da je najbolje za takvog učenika poticati snažne veze s vršnjacima kroz razne grupne radove i suradnju pri učenju.¹⁴⁵

Također u nastavi povijesti je vrlo lako poticati razmišljanje učenika; uvijek nakon obrađenog gradiva možemo učenika pitati što misli je li se situacija mogla drugačije odviti, ili konkretan primjer zašto su baš odlučili izvršiti atentat na Franju Ferdinanda u Sarajevu i slična pitanja. Kroz takva pitanja učenik može izraziti svoje mišljenje onoga što je čuo na satu (nisu mu potrebne dodatne pripreme). I najvažnije učenikovo mišljenje ne može biti netočno, budući da on daje svoje razumijevanje situacije. Na taj način profesor neće njegovati njegovu bespomoćnost i mišljenje da će sve poći po zlu. Osim toga, na taj način se može probuditi učenikov interes i znatiželja, a one će učenika aktivirati u radu.¹⁴⁶

Učenike treba i što više socijalizirati bilo to radovima u paru ili grupnim radovima. U slučaju grupnih radova učeniku treba pružiti osjećaj osobne kontrole. Primjerice, učenike podijelimo u par grupa, u svakoj grupi odaberemo učenika koji će biti „glavni“, odnosno učenika koji će kontrolirati i nadgledati rad. U tom slučaju odaberemo upravo tog učenika s poteškoćom. Na taj način će on imati osjećaj kontrole i važnosti, ali će se i upravo tako poticati snažne veze s vršnjacima kroz grupni rad i suradnju.¹⁴⁷

Najvažnije je stvoriti okružje koje odiše pozitivnom energijom. Kao profesor, treba shvatiti da negativnim raspoloženjem se neće ništa postići, nego ćemo ga samo prenijeti na učenike. Dakle, treba se stvoriti okružje koje će poticati učenike na rad i aktivnost. Isto tako, ne trebamo očekivati instant rezultate. Učenik nije postao takav preko noći, tako da ni mi ne trebamo očekivati da će se učenik preko noći i oporaviti.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Isto, 29.

¹⁴⁶ Vrbetić, *Nastava povijesti...*, str.47.

¹⁴⁷ Jensen, *Različiti mozgovi...*, str. 29.

¹⁴⁸ Isto, 29.

10.3. NEDISCIPLINA I NASTAVA POVIJESTI

Nediscipliniranost dijelimo na dva stupnja: nefiksirana nedisciplina i fiksirana nedisciplina. Znači, kreće se od nepoštovanja do poremećaja s prkošenjem i suprotstavljanjem. Prkošenje se navodi u dva oblika; kao otvoreni prkos i prikriveni prkos. Prvi se prepoznaje u ponašanju kao što su odbijanje udovoljavanju zahtjeva, galama, plač, napadi bijesa i slično, a prikriveni prkos opažao kao površno obavljanje zadaća, indiferentost na kazne i slično.¹⁴⁹

Poremećaj s prkošenjem je ozbiljan i kroničan psihijatrijski poremećaj koji kasnije može prerasti u agresivnost i zato ih se ne treba zanemarivati. Tipični prkos se ne bi trebao zamjenjivati sa ovakvom vrstom prkosa, budući da ovaj prkos izazivaju traume ili kemijska neravnoteža; odnosno abnormalno niske razine serotonina. U slučaju da se nastavnik sretne sa učenikom koji ima upravo ovaj problem, savjetuje mu se da učeniku puža poticaje (kao i bilo kojem drugom učeniku), također da zadaje puno pisanja; jer su te aktivnosti odlične za poticanje pozitivnog i prikladnog izražavanja, te pomažu djetetu s poremećajem da sredi svoje misli i osjeća je.¹⁵⁰

U slučaju da se susretnem s učenikom koji se konstantno prkositi i koji mi se konstantno suprotstavlja, kada bi imao te istupe potpuno bih ga ignorirala te bi ostatku razreda rekla da ignorira tog učenika. Na taj način bi tijekom vremena shvatio da je njegovo ponašanje neprihvatljivo ponašanje. U slučaju da odbija rješavati zadatke, sudjelovati u grupnim radovima ili rješavati ispite znanja, učenik bi znao posljedice, budući da bih jasno naglasila na početku nastavne godine koji su nam ciljevi i kako ćemo ih postići. Na taj način učenik ne bi bio iznenađen posljedicama. Isto tako u slučaju da učenik pokaže neki interes za nastavu povijesti i počne sudjelovati s vremena na vrijeme u nastavi, pohvalila bih tog učenika. Na taj način bi učenik s vremenom naučio razlikovati što je pozitivno ponašanje, a što negativno i što se točno od njega očekuje.

¹⁴⁹ Bouillet, *Izazovi integriranog odgoja...*, str. 183.

¹⁵⁰ Jensen, *Različiti mozgovi...*, str. 63-64.

11. ZAKLJUČAK

Učenici s teškoćama u razvoju su jednako inteligentni kao i ostali učenici. Njima nije potreban poseban program, budući da su intelektualno na istom nivou kao i ostali učenici, već prilagođen program koji će im omogućiti lakše praćenje nastave. Brojne su teškoće s kojima se profesor povijesti može sresti: teškoće u senzornoj reaktivnosti (teškoće s vidom i sluhom), teškoće čitanja i pisanja (disleksija i disgrafija), teškoće u govoru (mucanje), poremećaj socijalne integracije (hiperaktivnost i ADD), autizam te poremećaji u ponašanju (depresija, bespomoćnost i prkos). U slučaju susretanja s takvim učenicima, profesor povijesti ne treba mijenjati cijelo gradivo zbog učenika, nego mu ga samo treba prilagoditi, ovisno o teškoći s kojom se susretne. Za početak profesor treba pokazati učeniku koje će se teme obrađivati (odnosno ciljeve nastave), te na koji način će to postići. Na taj način će učenik znati što se od njega očekuje, te se može pripremiti za to. U svim slučajevima bitno je da se koristi što više pomagala (ovisno o poteškoći) poput audio-vizualnih pomagala, raznih slika, karata, maketa i sl. Na taj način će se gradivo povijesti bolje predočiti učenicima s teškoćama. Također je bitno da profesor osim frontalne nastave učenike uključuje u grupne radove u kojima će se bolje socijalizirati i naučiti pomagati jedni drugima. No, najbitnije da nastavnik ima puno strpljenja sa učenicima s teškoćama u razvoju. Iako su intelektualno jednako sposobni kao i ostali učenici, oni se svaki dan bore sa svojim teškoćama i vode živote kakve mi ne možemo ni zamisliti.

Tijekom istraživanja za ovaj rad došla sam do zaključka da je za rad s učenicima s teškoćama u razvoju u nastavi povijesti, je najvažnije strpljenje. Ti učenici jesu intelektualno jednako sposobni kao i ostali učenici, no oni zahtijevaju dodatnu pažnju i vrijeme. Pogotovo učenici s poremećajima u ponašanju. Smatram kako bi se mnogi novi profesori mogli obeshrabriti pri susretanju sa učenikom koji ima neku od teškoća. Zato je bitno odmah se što bolje informirati o toj poteškoći i na taj način ju savladati zajedno sa učenikom.

Sama tema je podosta neistražena, te metode koje se navode u literaturama su zastarjele. Smatram da ima prostora za daljnja istraživanja.

12. POPIS LITERATURE:

1. Bouillet Dejana, *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*, Školska knjiga, Zagreb 2010.
2. De Zan Ivan, *Metodika nastave prirode i društva*, Školska knjiga, Zagreb 2001.
3. Delić Tihana, *Poremećaj pažnje i hiperaktivnost (ADHD)*, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Odsjek za poremećaje u ponašanju, 16.7. 2001., Udk:376.5
4. Erdelja Krešimir, Stojaković Igor, *Tragom prošlosti: udžbenik povijesti za sedmi razred osnovne škole*, Školska knjiga, 2007., Zagreb
5. Gordon Robert, Myrna, *The Turned- Off Child; Learned Helplessness and School Failure*, Millennial Mind Publishing, Salt Lake City, UT 2006.
6. Hughes Lesley, Cooper Paul, *Razumijevanje djece s ADHD sindromom i pružanje potpore*, Naklada Slap, 2009.
7. Jelačić Agnes, Jerković Tamara, *Djeca traže vrijeme*, Osnovna škola „Gripe“, Split 2000.
8. Jensen Eric, *Različiti mozgovi, različiti učenici*, Educa 66, Zagreb 2004.
9. Kiš-Glavaš Lea, Fulgosi-Masnjak Rea, *Do prihvaćanja zajedno: djeca s posebnim potrebama*, IDEM, Zagreb 2002.
10. Kocijan-Hercigonja Dubravka, *Moje se dijete mijenja- u čemu je problem*, Školska knjiga, Zagreb 1996.
11. J. Kostelnik Marjorie, Onaga Esther, Rohde Barbara, Whiren Alice, *Djeca s posebnim potrebama*, Educa, Zagreb 2003.
12. Mustać Vinka, Vicić Miroslav, *Rad s učenicima s teškoćama u razvoju u osnovnoj školi*, Školska knjiga, 1996
13. Nikolić Staniša, *Svijet dječije psihe*, Prosvjeta, Zagreb 1996.
14. Pešorda Suzana, *Kurikulum i nastava povijesti*, <http://hrcak.srce.hr/36769>, 14.9.2014
15. Osnovna škola Popovac, *Preporuke za rad s učenicima s posebnim obrazovnim potrebama*

16. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, *Hiperaktivno dijete*, Grad Zagreb, Zagreb 2007.
17. Vrbetić Marija, *Nastava povijesti u teoriji i praksi*, Školska knjiga, Zagreb 1968.
18. Winkel Rainer, *Djeca koju je teško odgajati*, Educa, Zagreb 1996.
19. http://www.nadbiskupijasplit.com/katehetski/centri/Rad_s_djecom_s_ostecenjima_vida.pdf, 7.9.2014.
20. <http://www.education.gov.sk.ca/vision>, 9.9.2014.
21. <http://www.deafwebsites.com/teaching-deaf-hard-hearing-students.html>, 14.9.2014.
22. <http://www.dyslexia.com/library/classroom.htm>, 9.9.2014.
23. http://www.hrks.hr/skole/17_ljetna_skola/256-260.pdf, 9.9.2014.
24. http://www.helpguide.org/mental/teaching_tips_add_adhd.htm, 28.8..2014.